

Hypotalamus

➤ *klíčové regulační centrum*

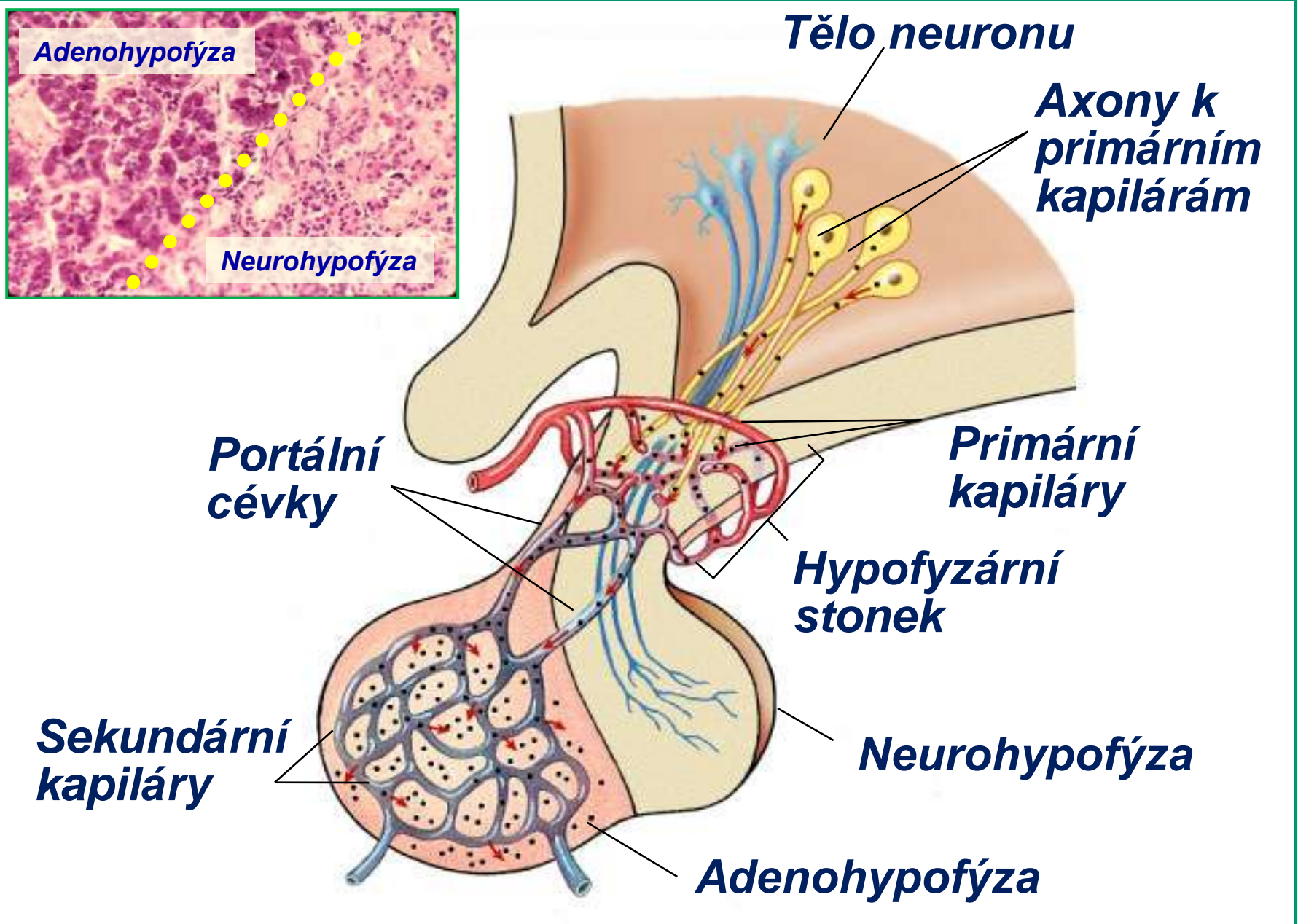
Funkce:

1. regulace vegetativních funkcí (tlak, pulz, teplota, spánek)
2. metabolických funkcí (příjem a výdej tekutin, potravy ...)
3. endokrinní regulace

Poruchy hypotalamu

- *tumory, záněty, degenerativní procesy, vrozené poruchy, traumata, operace*
- poruchy termoregulace
- poruchy spánku
- poruchy regulace příjmu potravy
- adiposo-genitální syndrom
- pubertas praecox
- chorobné návaly vzteku
- diabetes insipidus

Hypotalamus a hypofýza

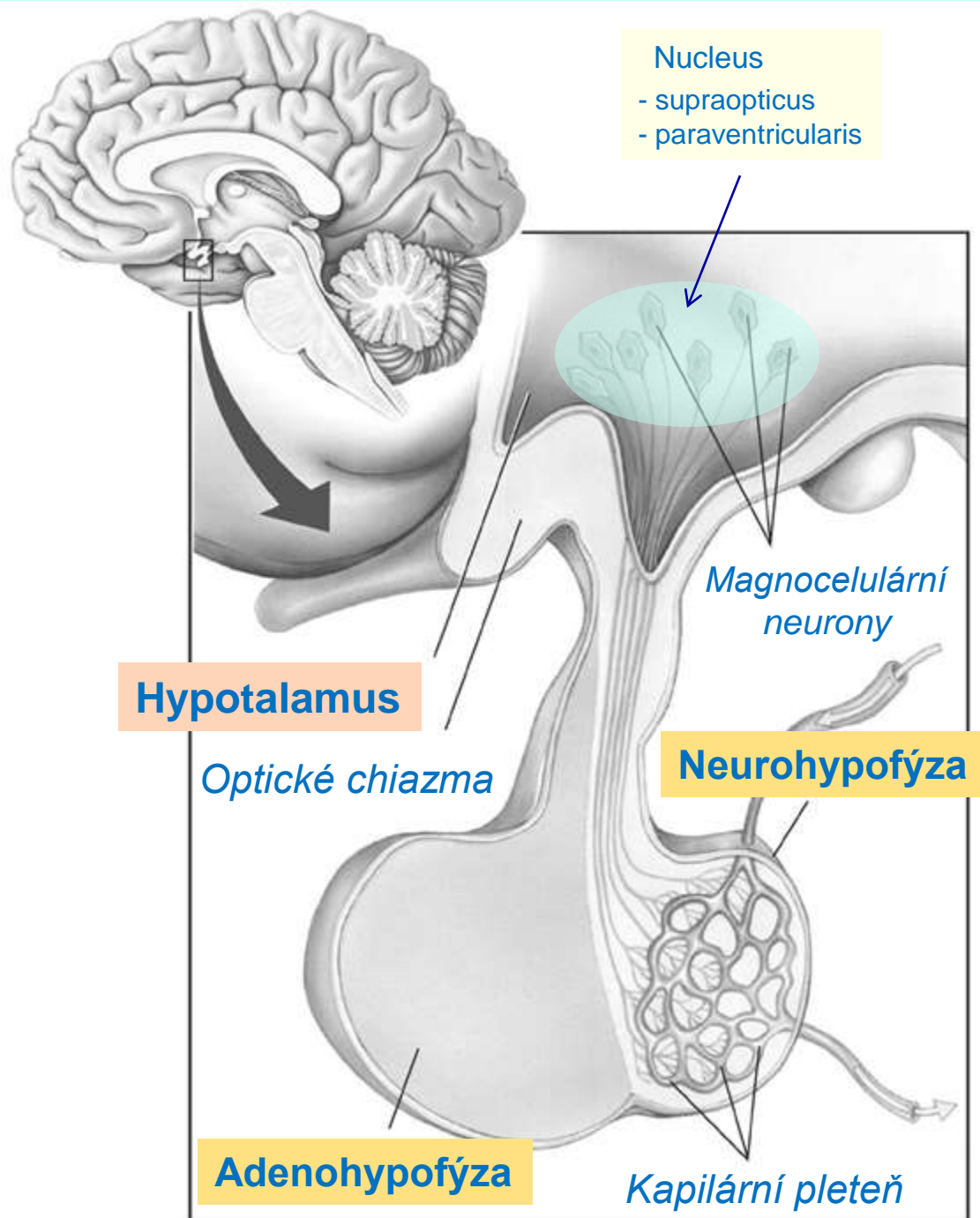

Hypotalamus a hypofýza

Neurohypofýza

Magnocelulární neurony hypotalamu

- sekrece **oxytocinu** a **ADH** (**vasopresinu**) přímo do kapilár zadního laloku hypofýzy (neurohypofýzy)

Hypotalamus a hypofýza

Adenohypofýza

Parvocelulární neurony hypotalamu

- uvolňování *liberinů (RH)* a *statinů (IH)* do portálního systému a krevní cestou do kapilár předního laloku hypofýzy (adenohypofýzy)

➤ sekrece ACTH, STH, TSH, FSH, LH, PRL, MSH, β -endorfinů

Hypotalamus

Adenohypofýza

Kapilární pleteň

Buňky sekretující hormony

Parvocelulární neurony

Uvolnění RH nebo IH

Stimulace nebo inhibice uvolňování hormonů

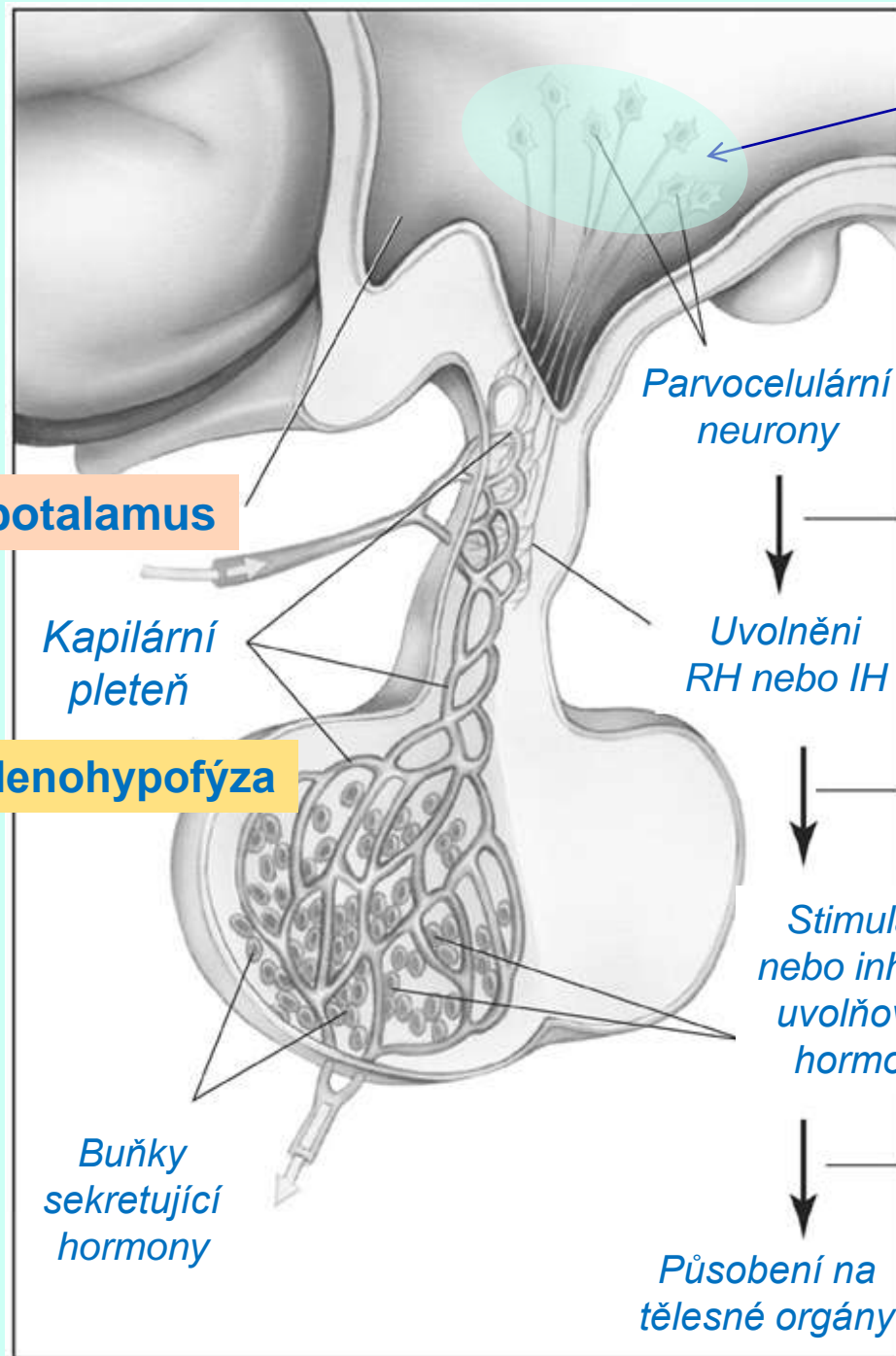
Působení na tělesné orgány

Nucleus
- ventromedialis
- dorsomedialis
- infundibularis

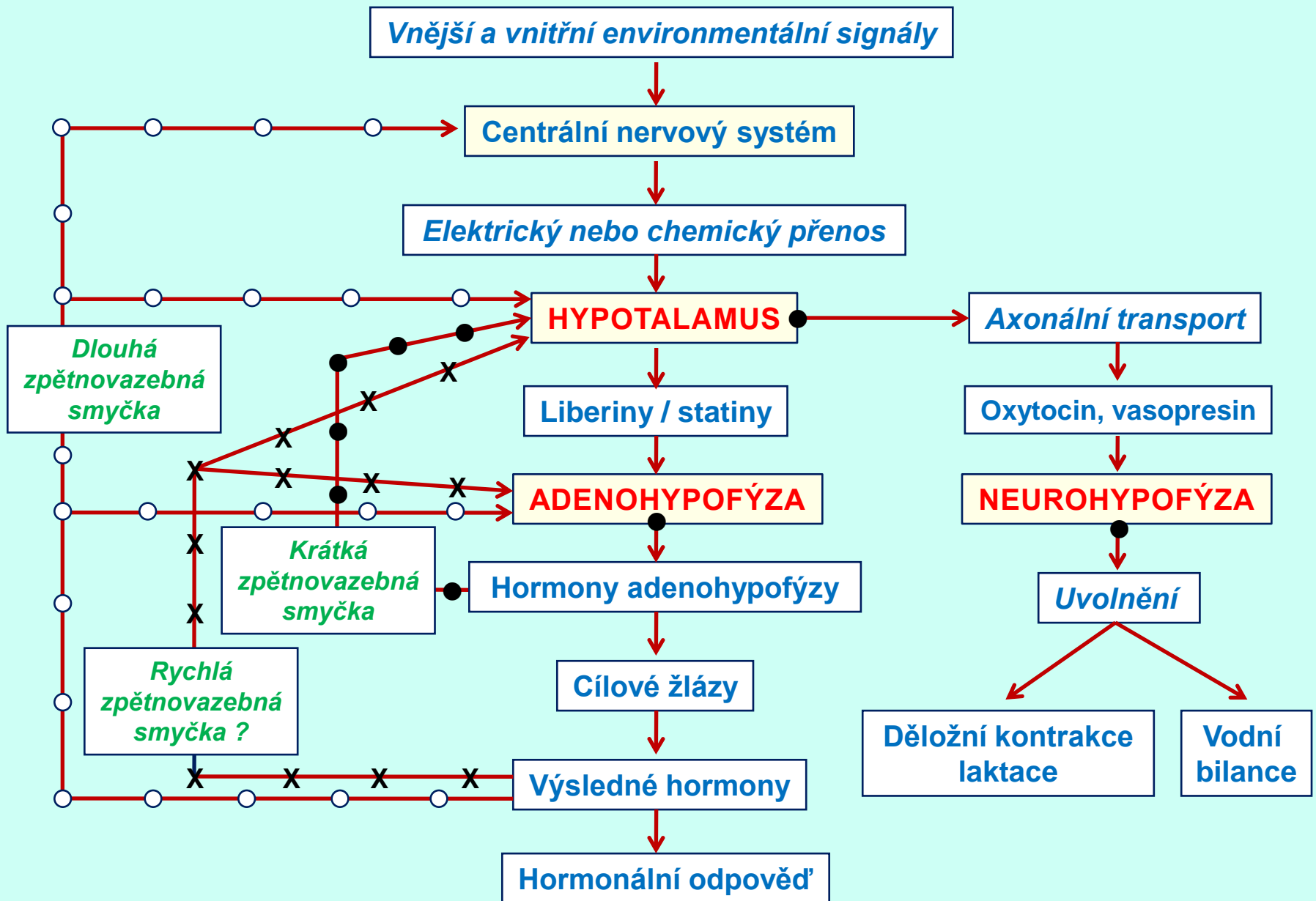
Transport hormonů v axonech

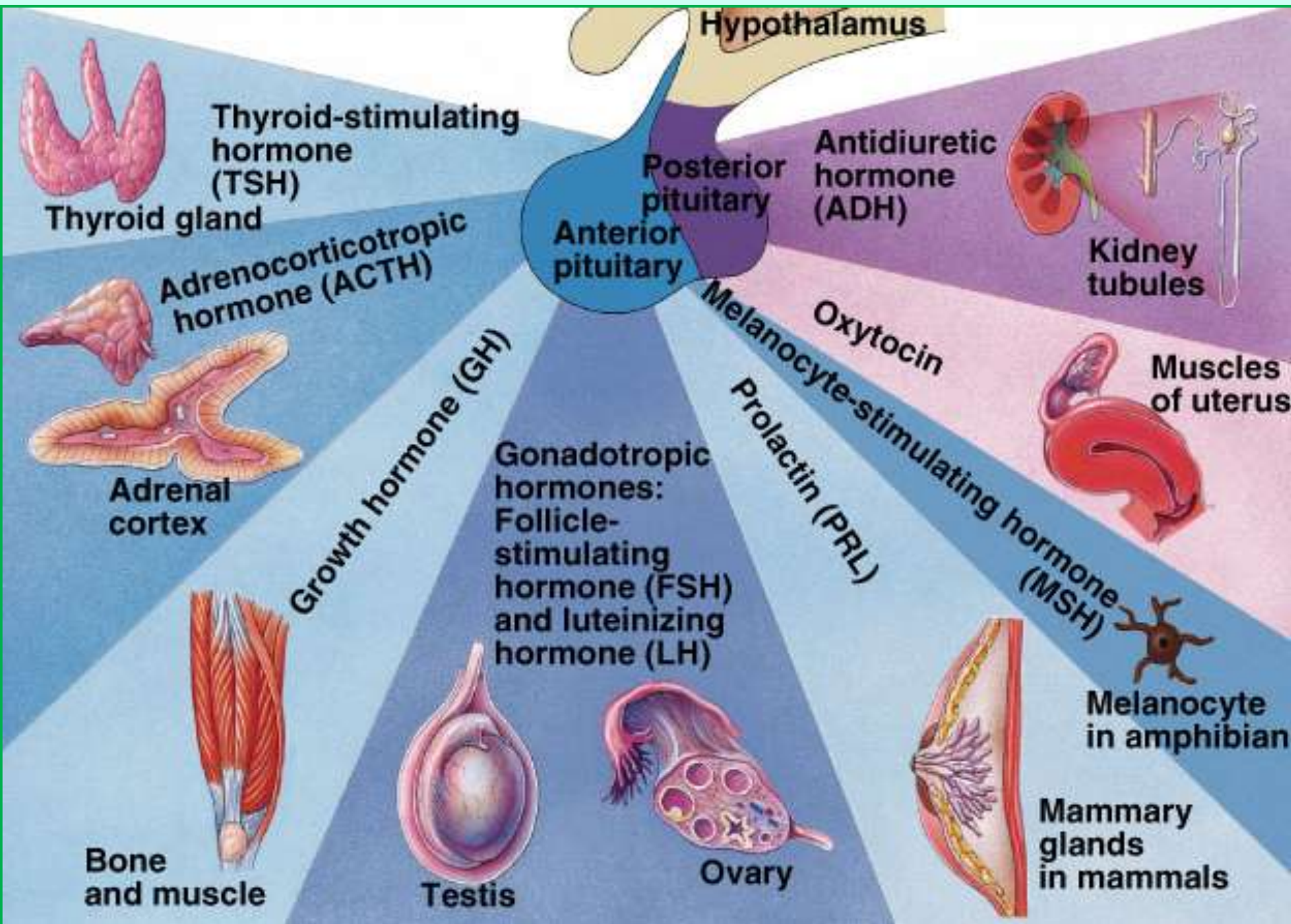
Transport hormonů v krvi

Transport hormonů v krvi

Osa hypotalamus – hypofýza

Charakteristika hypotalamických releasing hormonů – liberinů

- *jsou sekretovány v pulzech*
- *působí na specifické membránové receptory*
- *přenášejí signály pomocí sekundárních poslů*
- *stimulují uvolnění skladovaných hypofyzárních hormonů*
- *stimulují syntézu hypofyzárních hormonů*
- *stimulují hyperplazii a hypertofii cílových buněk*
- *regulují svůj vlastní receptor*

Hypotalamické liberiny a statiny

Hormon (RH / IH)	Účinek na hypofýzu
Kortikoliberin (CRH)	Sekrece adrenokortikotropinu (ACTH) ↑
Kortikostatin (CR-IH)	Sekrece ACTH ↓
Thyreoliberin (TRH)	Sekrece tyreotropinu (TSH) a prolaktinu (PRL) ↑
Somatoliberin (STH-RH, GHRH)	Sekrece somatotropinu (STH) – růstového hormonu (GH) ↑
Somatostatin (STH-IH, GHIH)	Sekrece GH, ACTH, TSH, PRL ↓
Gonadoliberin (Gn-RH, LH/FSH-RH)	Sekrece lutropinu (LH) a folitropinu (FSH) ↑
Prolaktoliberin (PRH)	Sekrece PRL ↑
Prolaktostatin (PIH) (dopamin)	Sekrece PRL a Gn-RH ↓
Melanoliberin (MRH)	Sekrece melanotropinu/melanokortinu (MSH) ↑
Melanostatin (MIH)	Sekrece MSH ↓

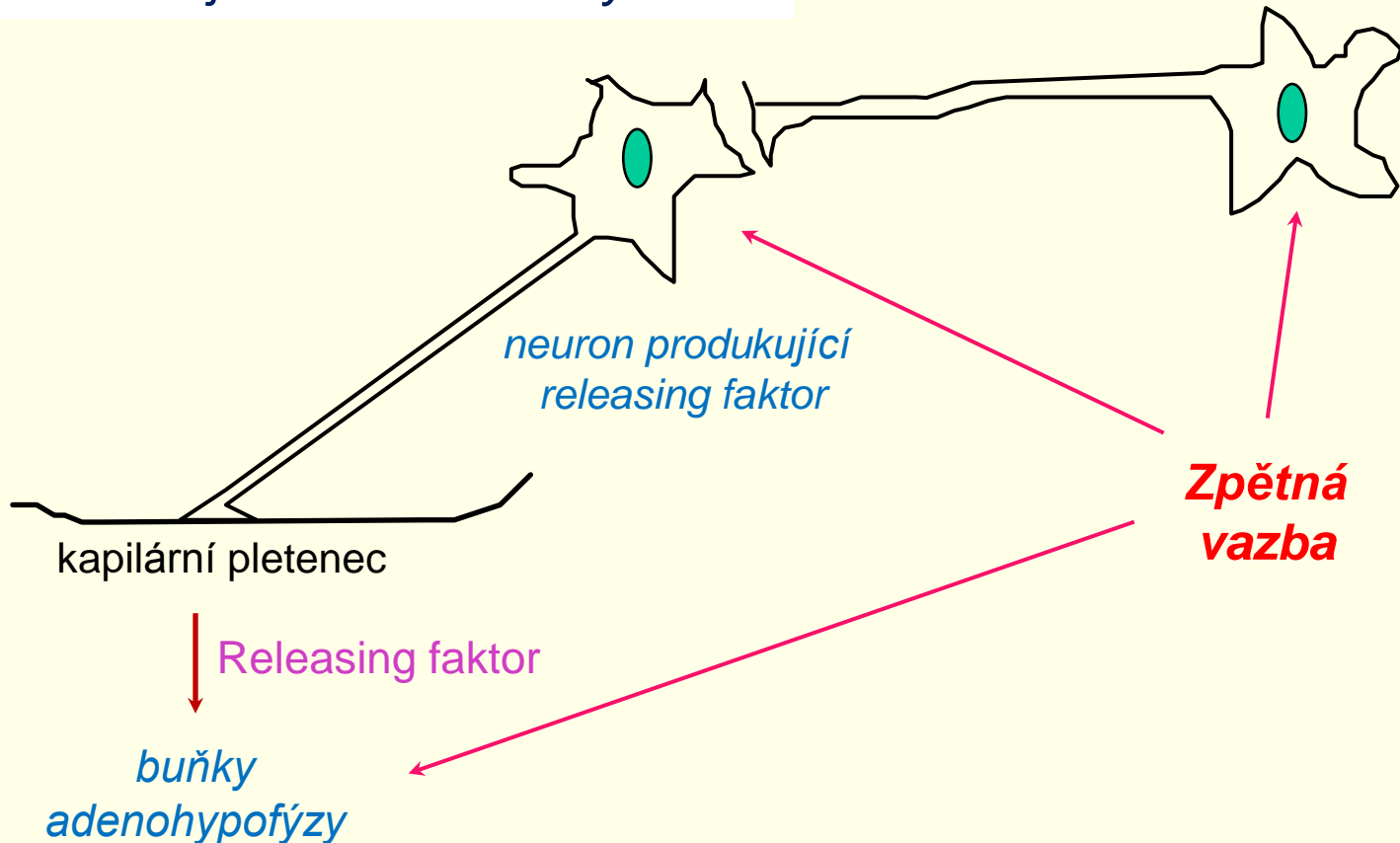
Buňky a hormony adenohypofýzy

<i>Buněčný typ</i>	<i>Zastoupení populace</i>	<i>Produkt</i>	<i>Cílová struktura</i>
Kortikotrofy Melanotrofy	15-20 %	ACTH β -lipotropin MSH	Nadledviny Adipocyty Melanocyty
Thyreotrofy	3-5 %	TSH	Štítná žláza
Gonadotrofy	10-15 %	LH, FSH	Gonády
Somatotrofy	40-50 %	GH	Všechny tkáně, játra
Laktotrofy	10-15 %	PRL	Mléčná žláza, gonády

Co kontroluje uvolňování liberinů/statinů ?

Neurony produkující tyto faktory jsou obvykle kontrolovány jinými neurony, které uvolňují neurotransmitery

neuron kontrolující neuron produkující releasing faktor

Co kontroluje uvolňování liberinů/statinů ?

➤ ***Neurotransmitery s tendencí stimulovat uvolnění
releasing faktorů:***

- norepinephrine
- glutamate
- serotonin
- neuropeptide Y (NPY)

➤ ***Neurotransmitery s tendencí inhibovat uvolnění
releasing faktorů:***

- GABA
- endogenní opioidy (endorfiny, enkefaliny)

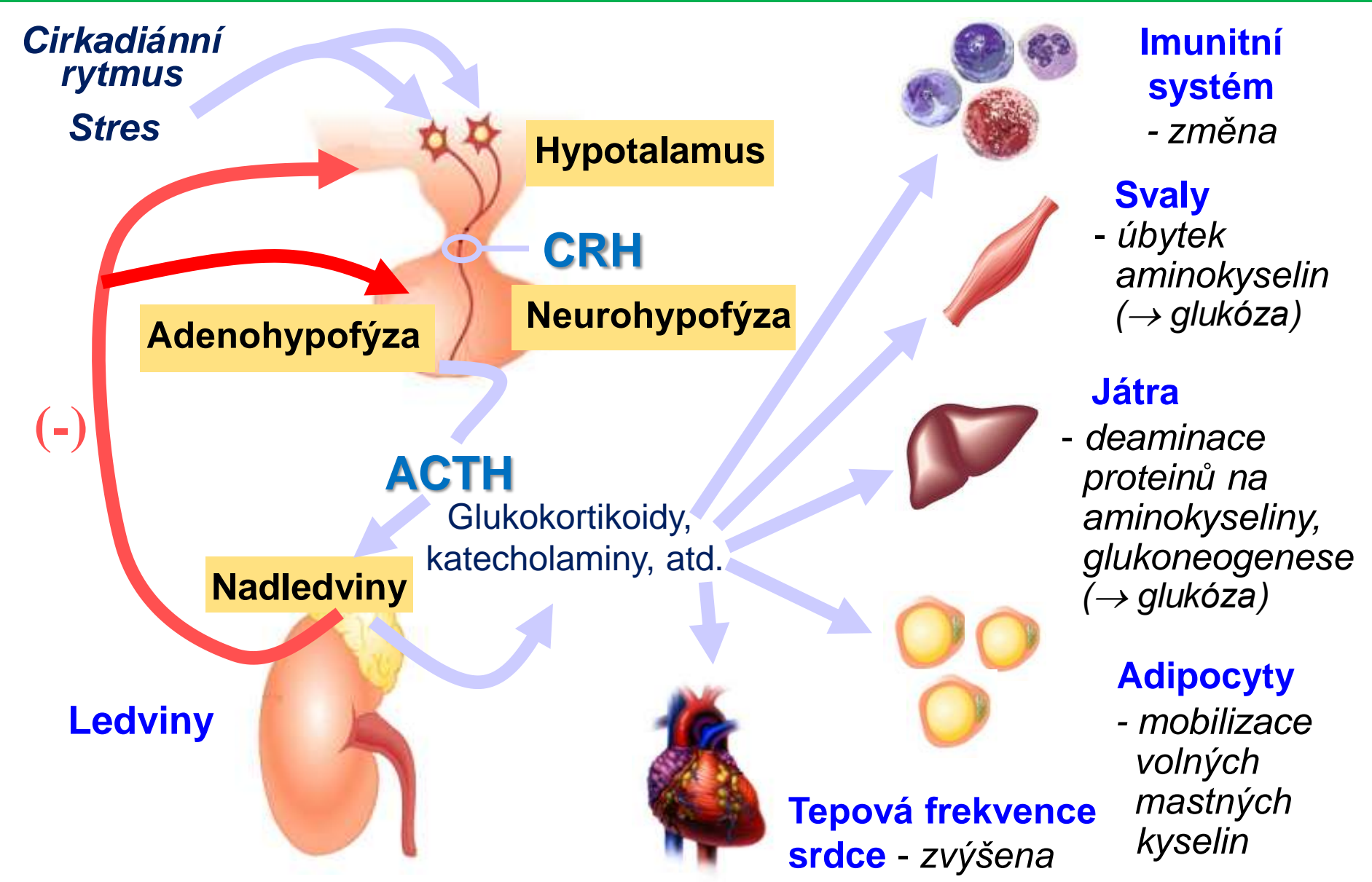
Jak vyvolávají liberiny uvolnění hormonů z adenohypofýzy ?

- Liberiny působí na membránově vázané receptory (jejich počet může být regulován)
- Mechanismus přenosu signálu:
  - *stimulace dráhy cAMP a PKA*
  - *stimulace dráhy fosfolipasy C, IP₃ a Ca²⁺/kalmodulinu*
  - *stimulace dráhy fosfolipasy C, DAG a PKC*

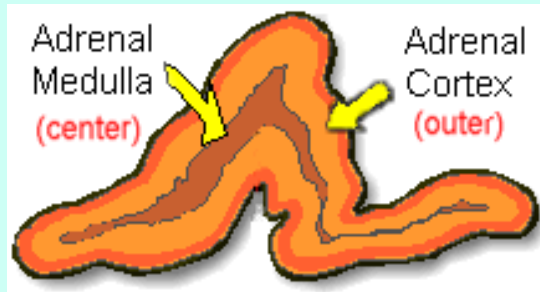
Jak inhibují statiny uvolnění hormonů z adenohypofýzy ?

- Somatostatin a dopamin inhibují (působením na příslušné membránově vázané receptory) produkci cAMP

HPA osa: hypotalamus – hypofýza – nadledviny

Nadledviny

Kůra:

Zóna glomerulosa

Mineralokortikoidy (aldosteron)
- homeostáza Na⁺, K⁺ a vody

Zóna fasciculata

Glukokortikoidy (kortisol)
- homeostáza glukózy, atd.

Zóna reticularis

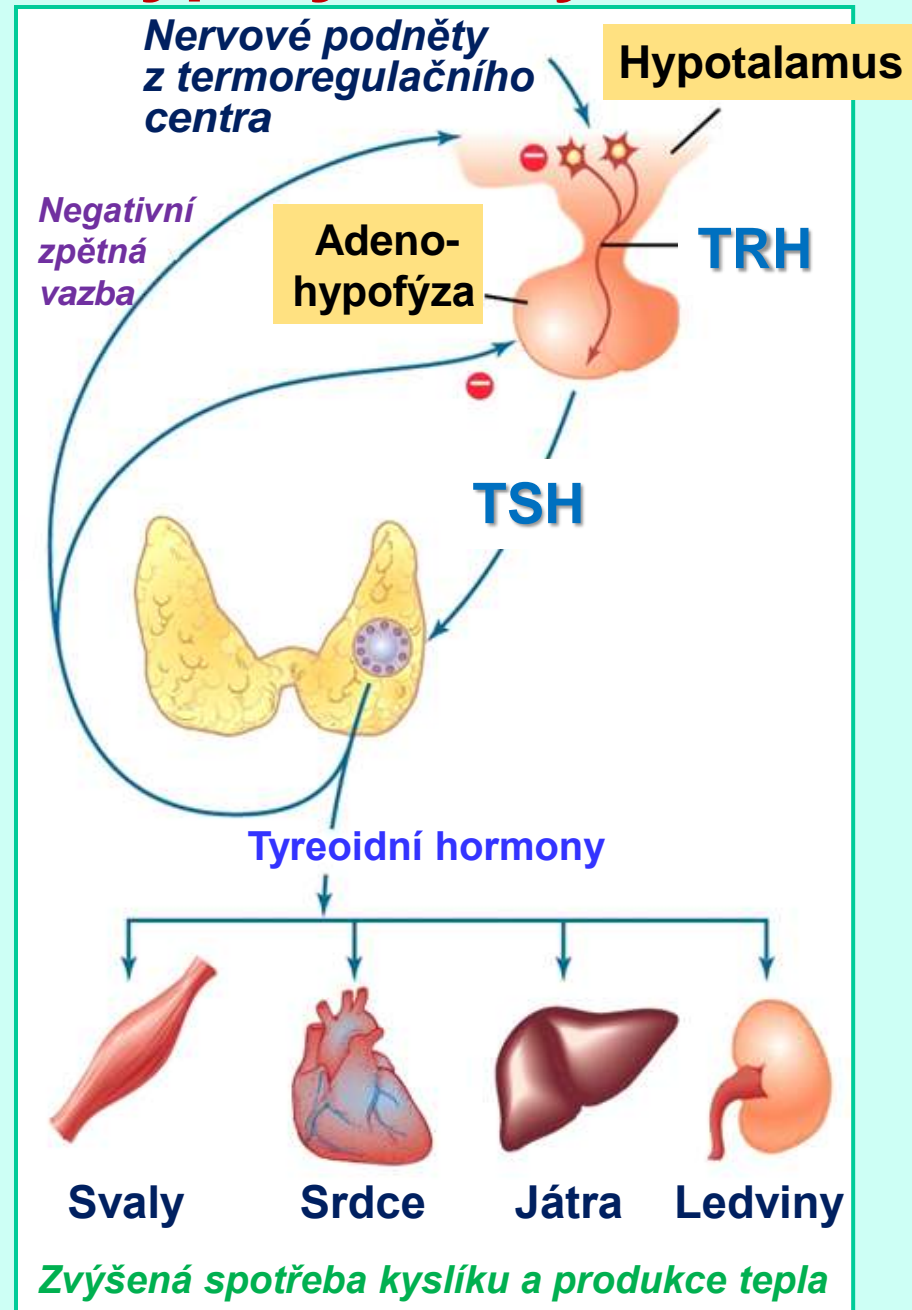
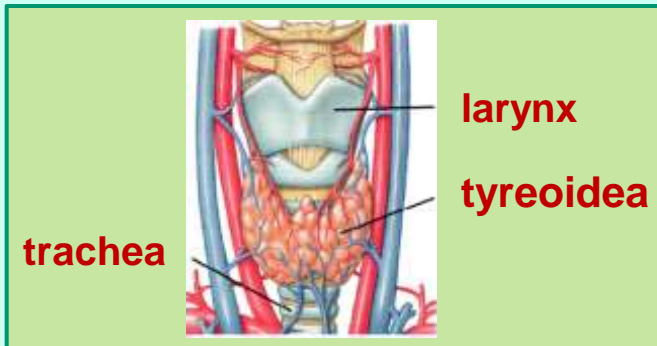
Sexuální steroidy (androgeny)

Dřeň:

Katecholaminy: adrenalin, noradrenalin, dopamin

HPT osa: hypotalamus – hypofýza – tyreoidea

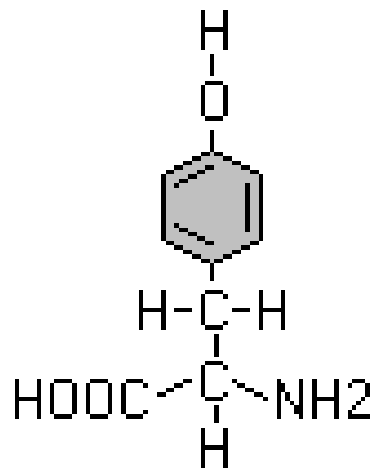
- *Zvýšení citlivosti tkání k adrenalinu*
- *Zvýšení buněčné respirace, utilizace O₂ a metabolismu*
- *Produkce tepla*
- *Termoregulace*
- *Růst a vývoj*

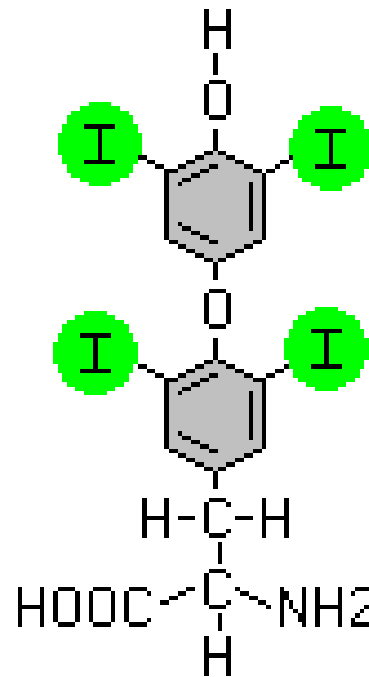
Tyreoidní hormony

➤ tyroxin (T₄) a 3,5,3-trijodtyronin (T₃)

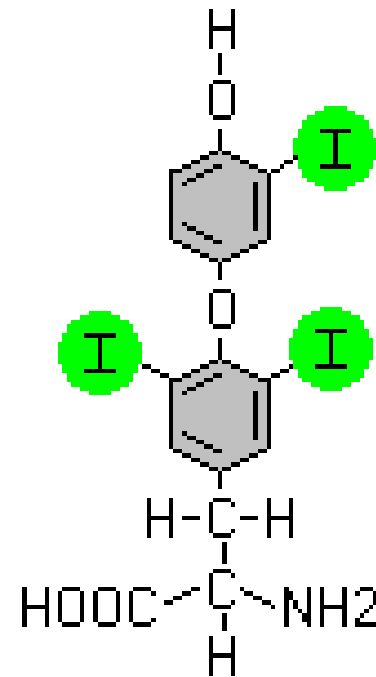
- syntetizovány z 2 jodovaných tyrosinových prekurzorů
- rozpustné v tucích

Tyrosine

Thyroxine (T₄)

**Triiodothyronine
(T₃)**

Poruchy funkce štítné žlázy

Hypothyreóza

- *nedostatek jódu během vývoje
→ retardace růstu (kretinismus)*
- *zvýšená sekrece TSH
– hypertofie štítné žlázy
(struma)
v dospělosti*
- *obezita, slábnutí vlasů a kůže,
snížení rychlosti metabolismu,
letargie, pocity chladu*

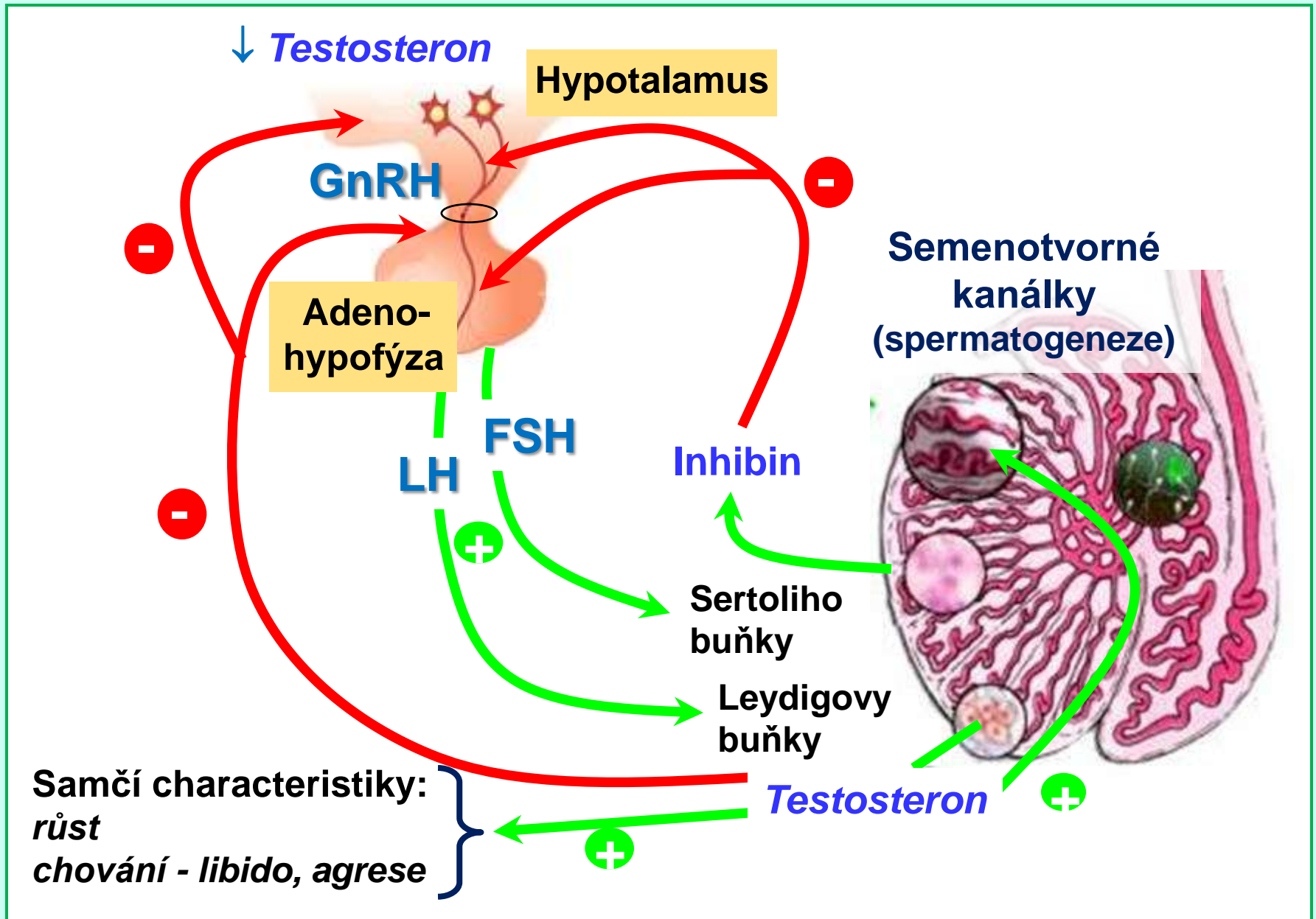

Hypertyreóza

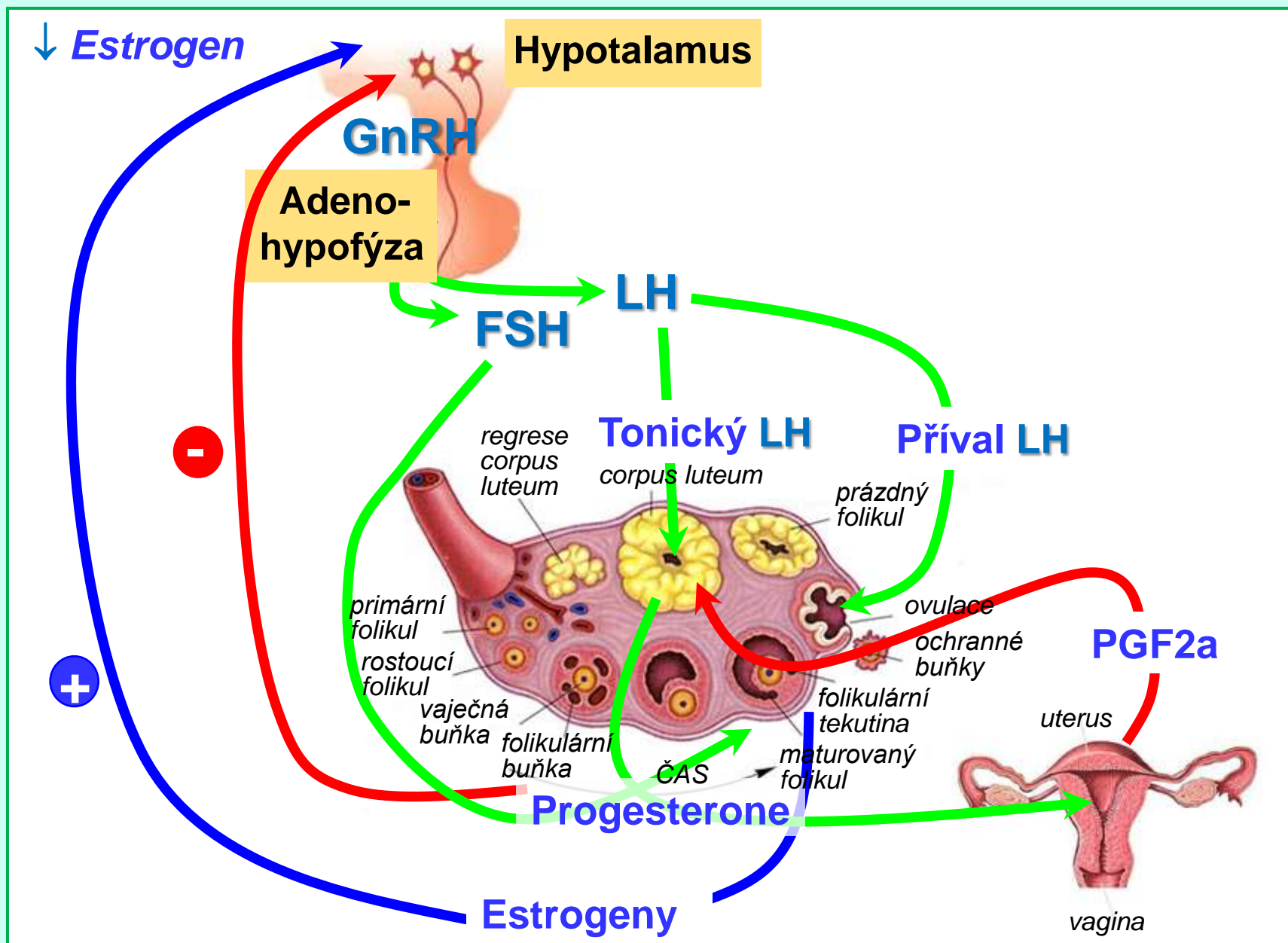
- *nadměrná aktivita štítné žlázy
(nadprodukce T_3 a T_4)*
- *Gravesova choroba*
- *zvýšení rychlosti metabolismu,
ztráta hmotnosti a vlasů, návaly
horkosti, změny nálady,
hyperaktivita, exoftalmus*

HPG osa: hypothalamus – hypofýza – gonády samčí

HPG osa: hypotalamus – hypofýza – gonády samičí

FSH

Samice: *stimulace růstu a vývoje folikulů ve vaječnku, podpora sekrece estrogen*

Samci: *stimulace produkce spermií*

LH

Samice: *odpovědnost za ovulaci, formování žlutého tělíska ve vaječnku a regulaci sekrece samičích sex. hormonů*

Samci: *stimulace buněk ve varlatech k sekreci testosteronu*

Prolaktin

Samice: *stimulace vývoje mléčných žláz a produkce mléka*

Samci: *regulace funkce varlat*

Estrální cyklus

Proestrus

Estrus

Metestrus

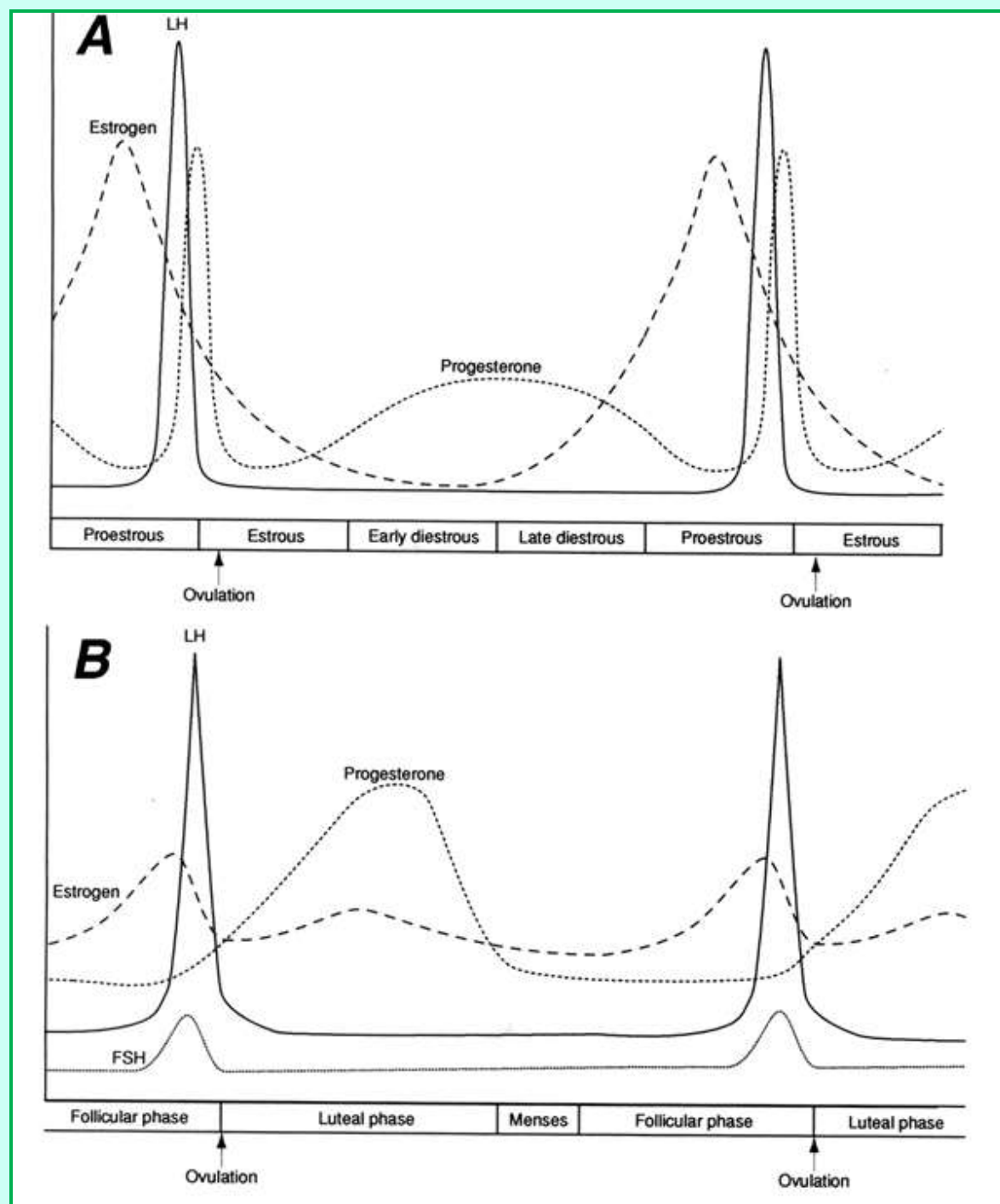
Diestrus

Anestrus

Menstruační cyklus

Folikulární fáze

Luteální fáze

Sexuální hormony

Stimulus – nízká koncentrace cirkulujícího **testosteronu (T)** nebo **estrogenu (E)**

→ Hypotalamus: GnRH

→ Adenohypofýza: FSH a LH

→ Gonády: T a E

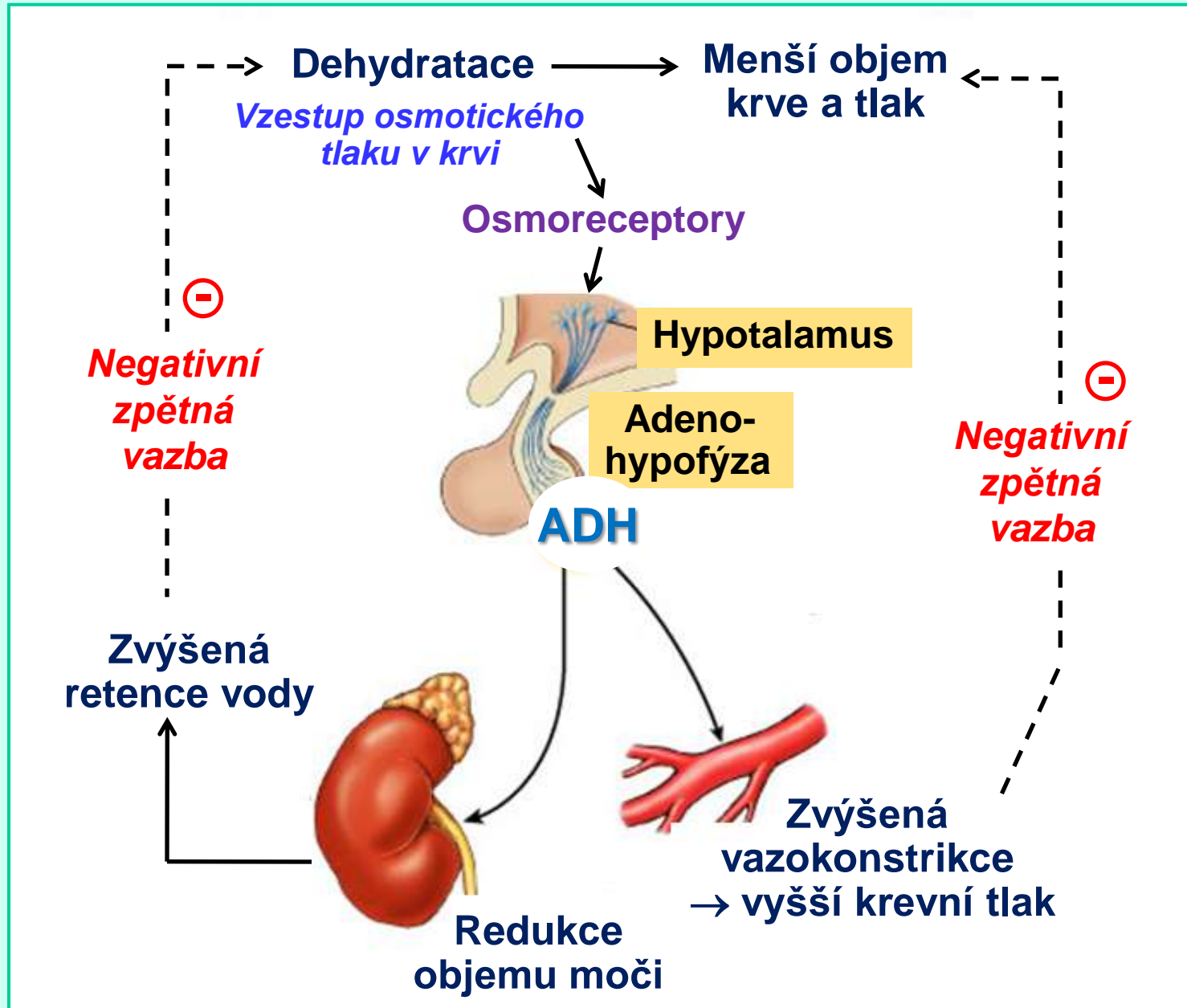
• vysoká koncentrace T a E vypíná tvorbu GnRH a FSH/LH

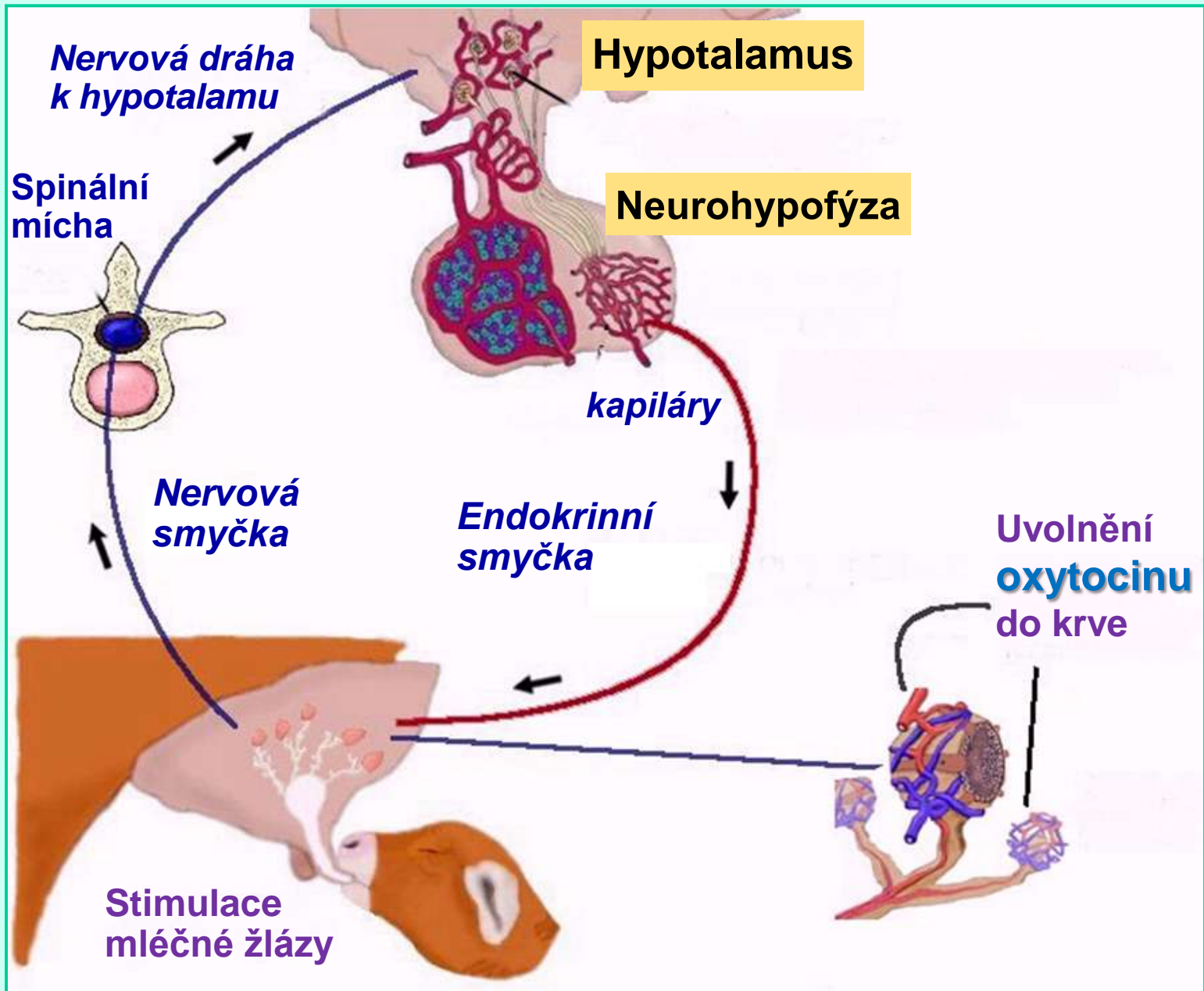
Důležité pro:

- *reprodukční chování, páření*
- *formování reprodukčních orgánů – gonád*
- *mozek*

ADH (AVP – arginin-vasopresin, argipresin)

Oxytocin

Funkce oxytocinu a prolaktinu

Oxytocin

- kontrakce hladké svaloviny během porodu
- kontrakce myoepiteliálních buněk → ejekce mléka
  - *vysoká hladina progesteronu působí inhibičně*

Prolactin

- syntéza mléčných proteinů
- růst mléčných žláz
  - *inhibován PIH (dopaminem)*
  - *vysoká hladina estrogeneru a nízká hladina PIH zvyšují sekreci prolaktinu*

Hypopituitarismus

➤ snížení funkce hypofyzárních hormonů

Příčiny

- expanzivní procesy (nádor, metastázy, krvácení), zánět
- procesy v hypofýze event. v hypotalamu

Projevy

- snížení STH, poté LH/FSH, TSH, ACTH

- STH: *hypofyzární nanismus,*
dospělí: snížená svalová síla, tuk v oblasti
břicha, osteoporóza, hypoglykemie
- TSH: *hypotyreoza*
- ACTH: *centrální hypokortikalismus*
- LH,FSH: *poruchy sexuálního chování*

Hypofyzární koma

- akutní destrukce hypofýzy (krvácení, infekce, úraz..)
- pokles teploty až na 32 stupňů, chladná bledá suchá kůže, apatie, poruchy vědomí, hypotenze, křeče, hypoventilace
- hypoglykemie, acidoza, dehydratace (podobné Addisonově krizi + hypotyreoze)

Prolaktinom

- adenom adenohypofýzy
  - *zvýšená produkce prolaktinu*
- u žen poruchy plodnosti, menstruace, galaktorea
- u mužů neplodnost, poruchy spermiogeneze, gynekomastie

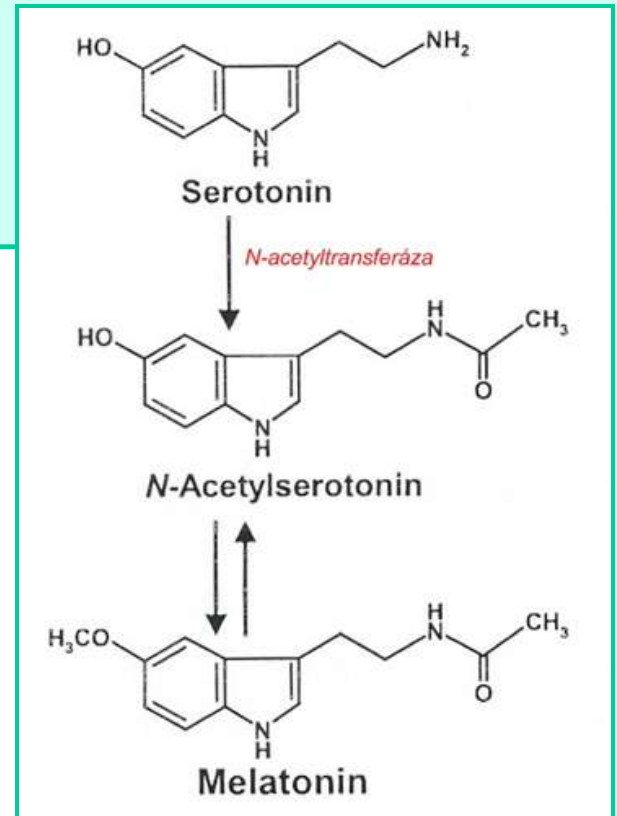
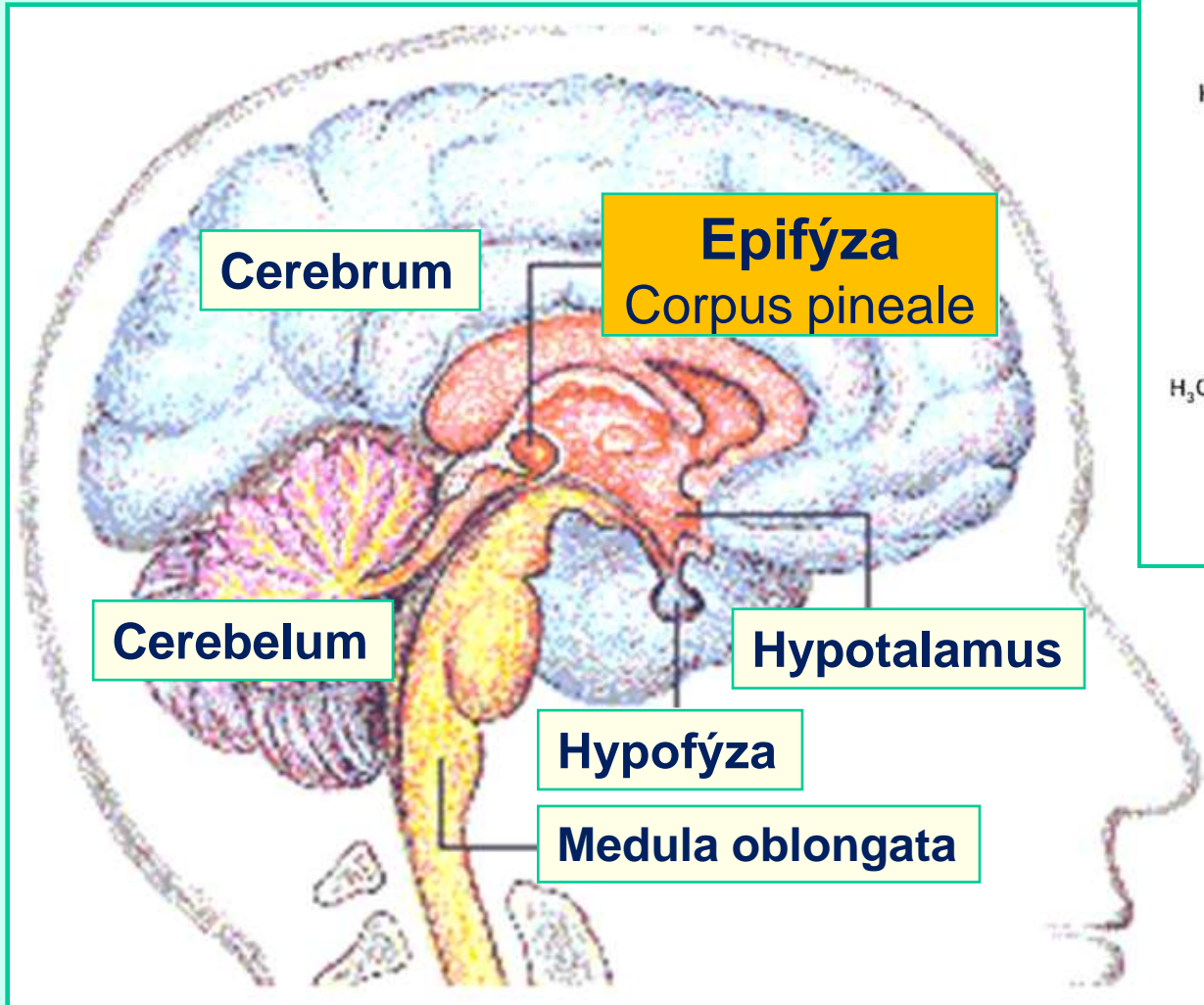
Cushingova choroba

- nadprodukce ACTH
  - *většinou adenom adenohypofýzy*
  - projevy: obezita, hypertenze, diabetes, strie, psychické poruchy), někdy hyperpigmentace (nadprodukce MSH)

Diabetes insipidus centralis

- snížení tvorby ADH
- Příčiny - autoimunitní poruchy
- expanzivní procesy hypotalamu
- operace, úraz, zánět mozku
- Projevy - neschopnost ledvin koncentrovat moč: polyurie 8-12 litrů denně, velká žízeň (polydypsie)
- možná i těžká dehydratace

Melatonin

Melatonin

MT1, MT2

Circadianní pacemaker:
suprachiasmatické jádro

Sezónní chování
(hypotalamus a další orgány odpovědné za reprodukci)

Imunní systém (B- a T-lymfocyty, NK buňky, tymocyty, kostní dřeň)

Vazomotorická kontrola:
konstrikce přes MT1, dilatace přes MT2

Chinon-reduktáza 2 (MT3)

Eliminace toxických chinonů

Zneškodnění reaktivních sloučenin kyslíku (ROS) a dusíku (RNS) a organických radikálů

CNS: antiexcitační efekt, zamezení Ca²⁺ přehlcení

Vliv na cytoskelet: navázání na kalmodulin, aktivace protein kinázy C

Upregulace antioxidantních a downregulace prooxidantních enzymů

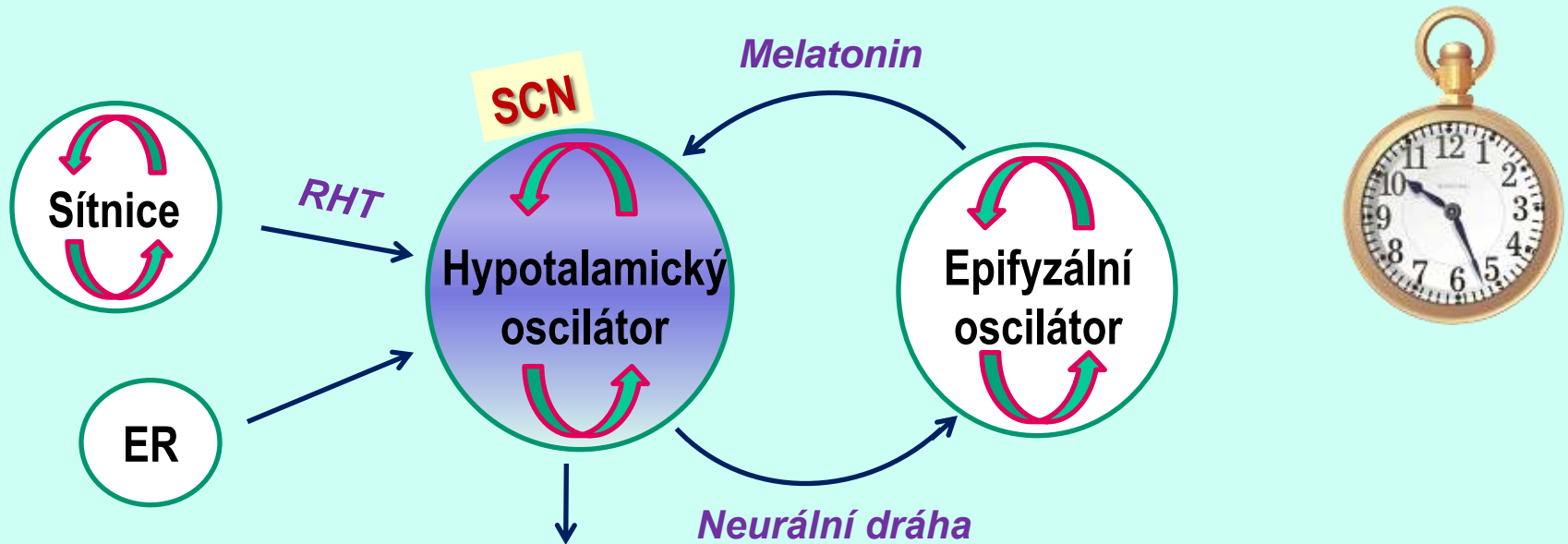
Oslabení úniku elektronů z mitochondrií

Přímá inhibice otevření přechodného vápníkového kanálu vnitřní mitochondriální membrány

Prevence apoptózy

Pokles volných radikálů a dalších oxidantů

Biologické hodiny – fyziologie krokovače

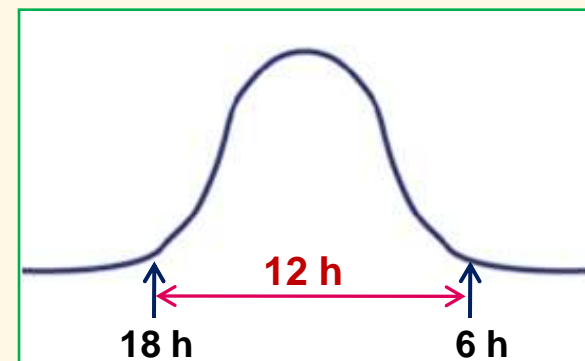
*Zjevné
cirkadiánní
chování*

RHT: *retino-hypotalamický trakt*

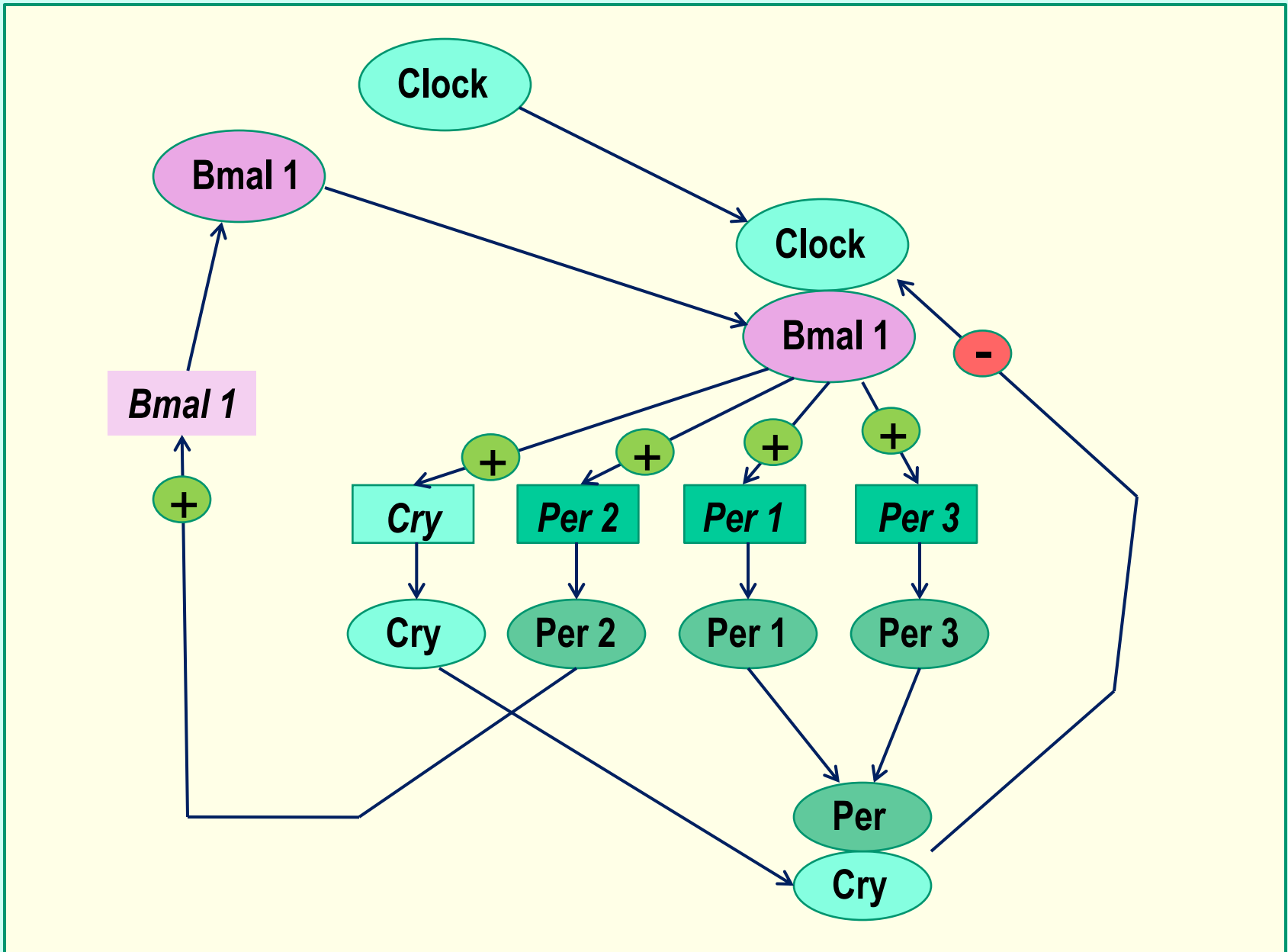
ER: *extraretinální fotoreceptory*

SCN: *suprachiasmatické jádro*

Hladina melatoninu v krvi

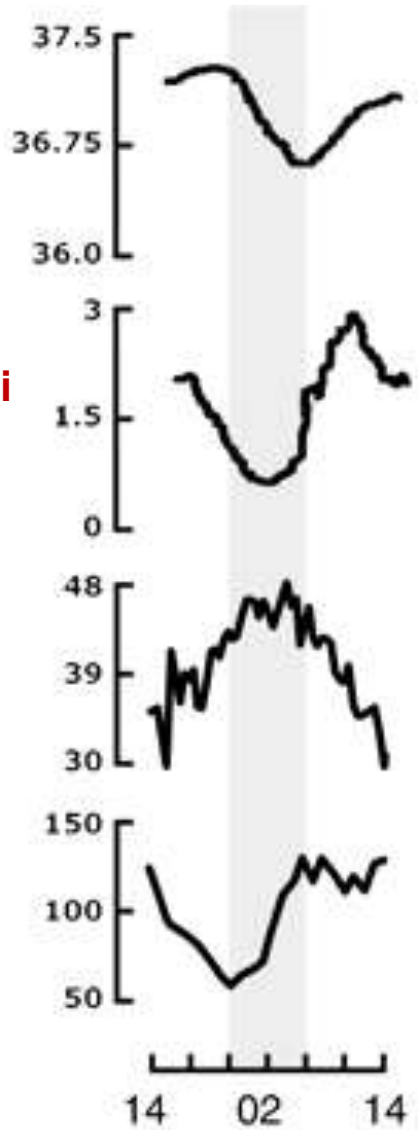

Molekulární podstata cirkadiálních oscilací

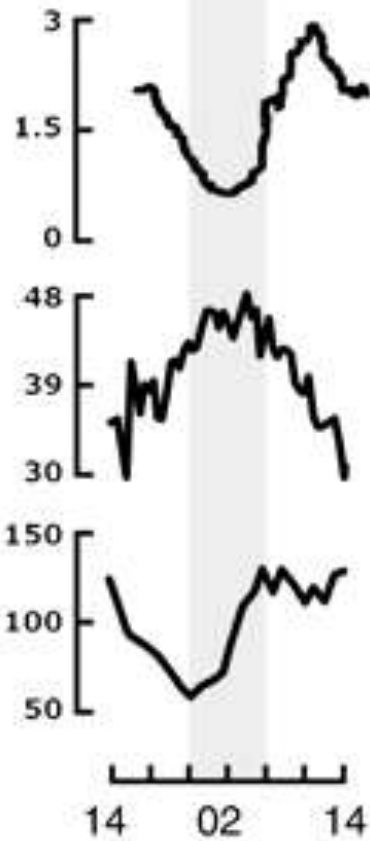

Cirkadiální a fyziologické rytmy

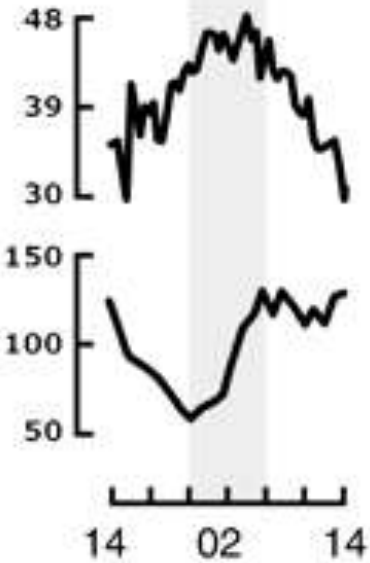
**Tělesná
teplota**
(°C)

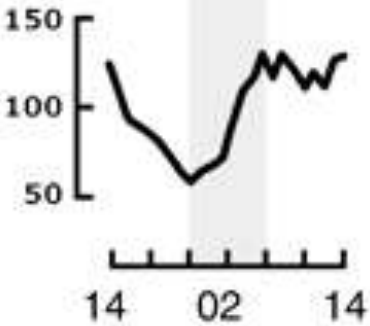
Objem moči
(ml/min)

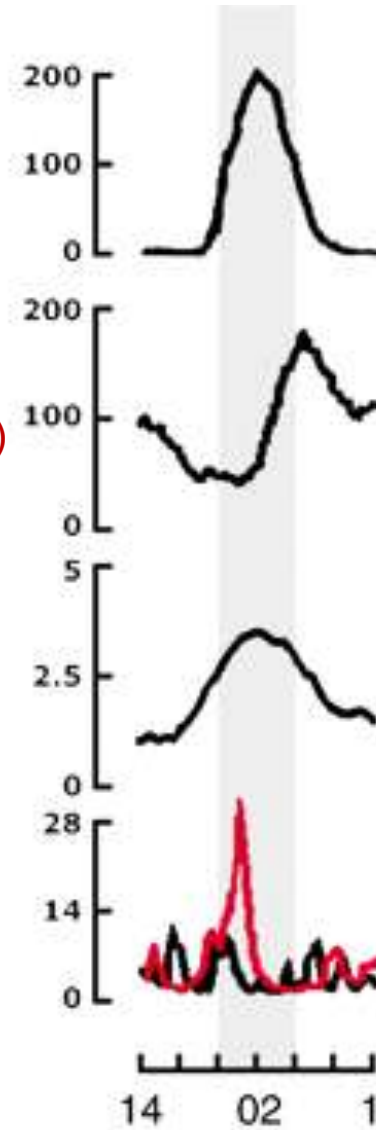
**Průtok krve
mozkem**
(cm/s)

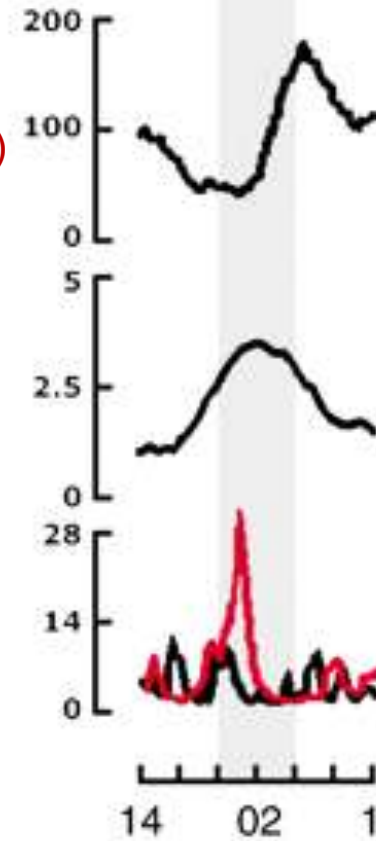
**Systolický
tlak**
(mm Hg)

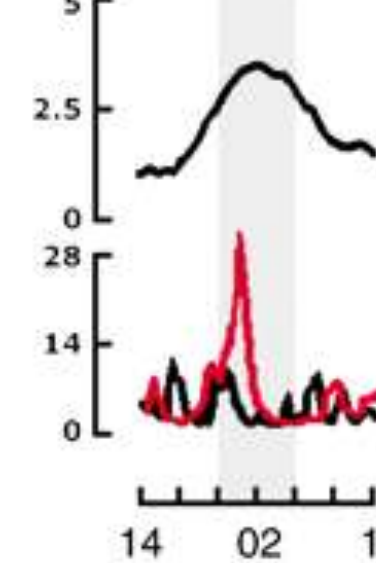
Melatonin
(pmol/l)

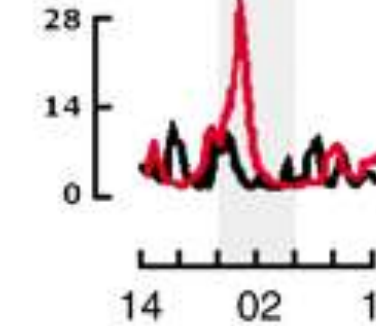
Kortisol
(µg/100 ml)

Tyrotropin
(mU/l)

**Růstový
hormon**
(ng/ml)

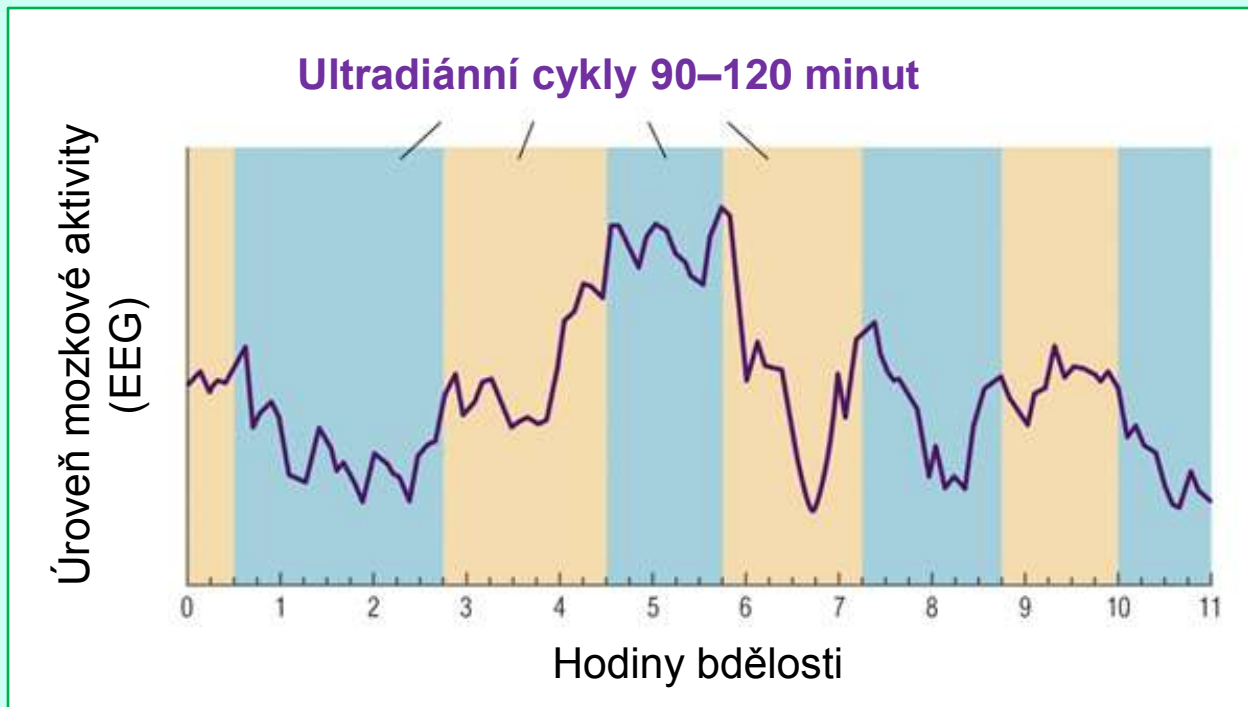

Čas (hodiny)

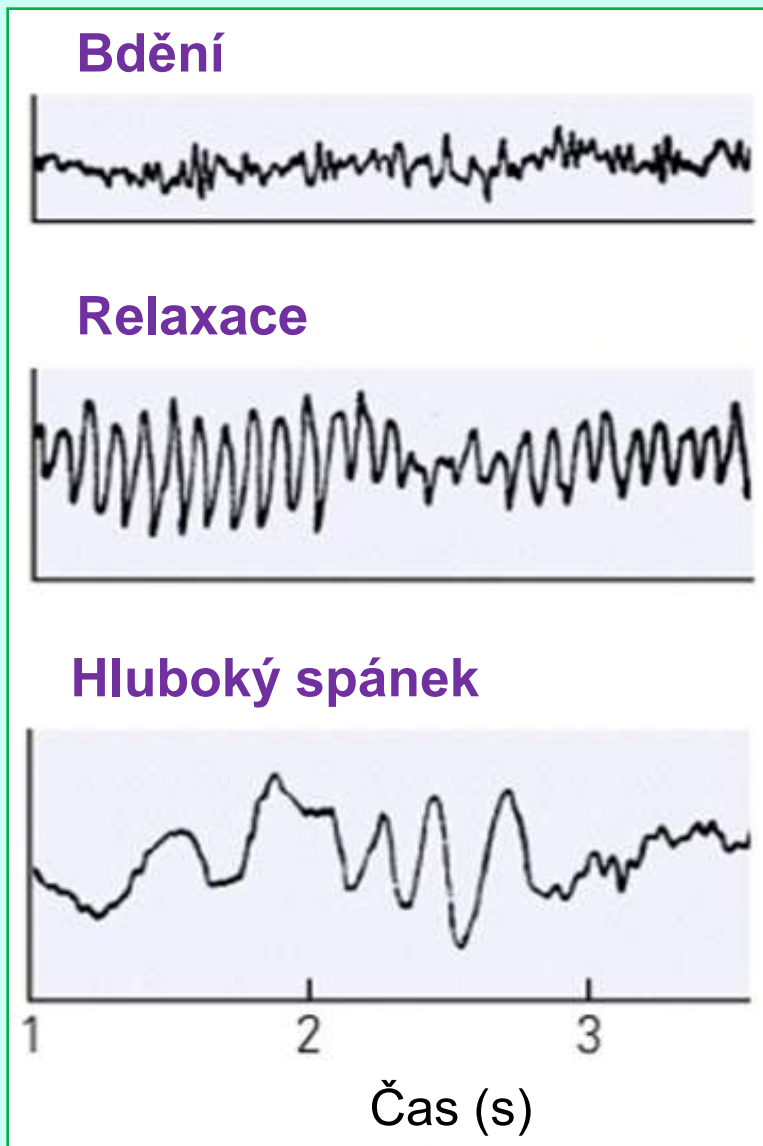

Stavy bdělosti a spánku

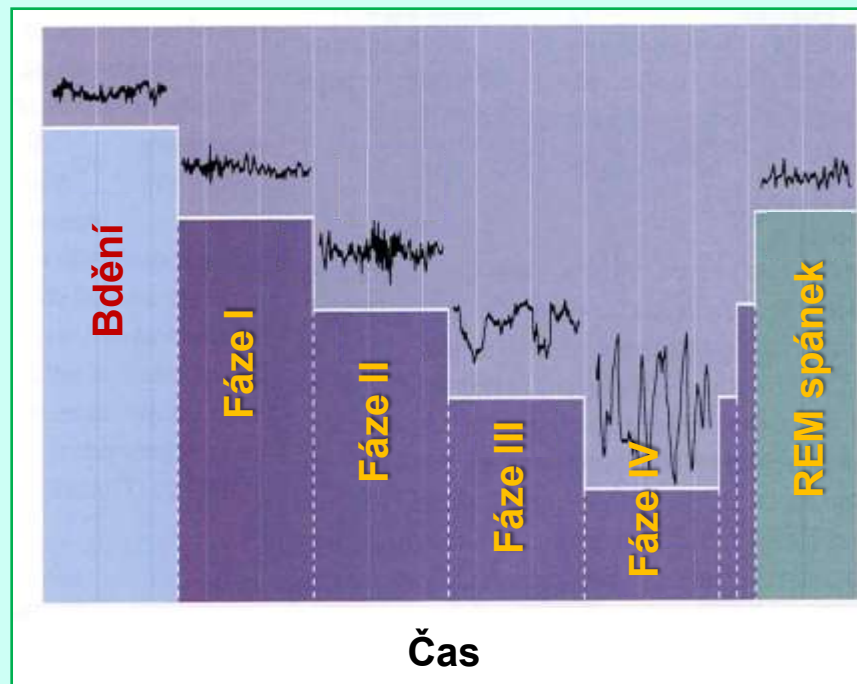
- **Bdělost** - relativně desynchronizované α a β vlny
  - **Pomalé spánkové vlny** - relativně synchronizované θ a δ vlny
- 90-120 minutové cykly - charakteristické pro bdělost i spánek

EEG během různých stavů

Cykly spánkových fází

- *mnohočetné opakující se cykly, prodlužování REM fáze (paradoxní spánek)*

K čemu potřebujeme spánek ?

- **Biologická adaptace**
  - konzervace energie
  - predátoři/kořist
  - udržuje živočicha v klidu, když se nemůže dobře pohybovat v prostředí
- **Restaurace**
  - nREM - likvidace volných radikálů
  - REM - obnova monoaminové senzitivity
- **Paměť** – přehrávání událostí ve spánku

◆ **REM** (rapid eyes movement) – pohyby očí, prstů, škubání rtů

- **Hypotéza aktivace syntézy**

- náhodná aktivace kůry mozkovým kmenem, mozková kůra generuje představy, akce a emoce z uložených paměťových stop

- **Hypotéza evoluční**

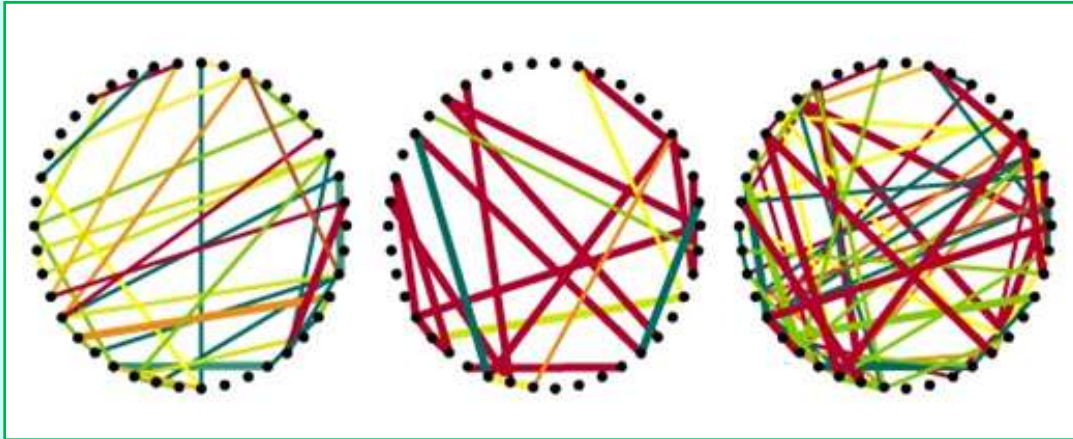
- vyšší výkonnost v život ohrožujících situacích

Korelace buněčné aktivity během spánku s předchozí aktivitou při hledání potravy v bdělém stavu

*Spánek před
hledáním potravy*

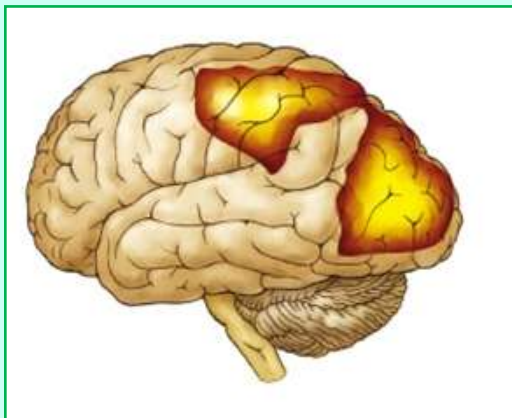
Hledání potravy

*Spánek po
hledání potravy*

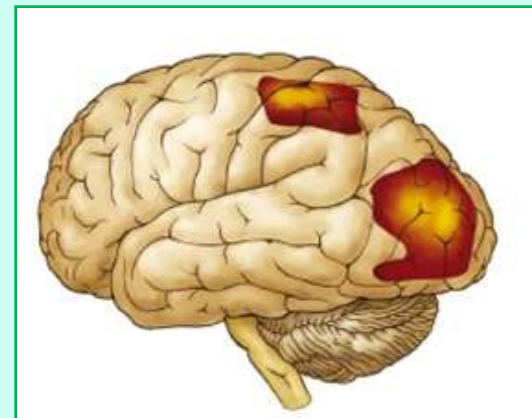

- tečky představují jednotlivé neurony hipokampu
- přímky spojují buňky aktivní (AP) ve stejném okamžiku

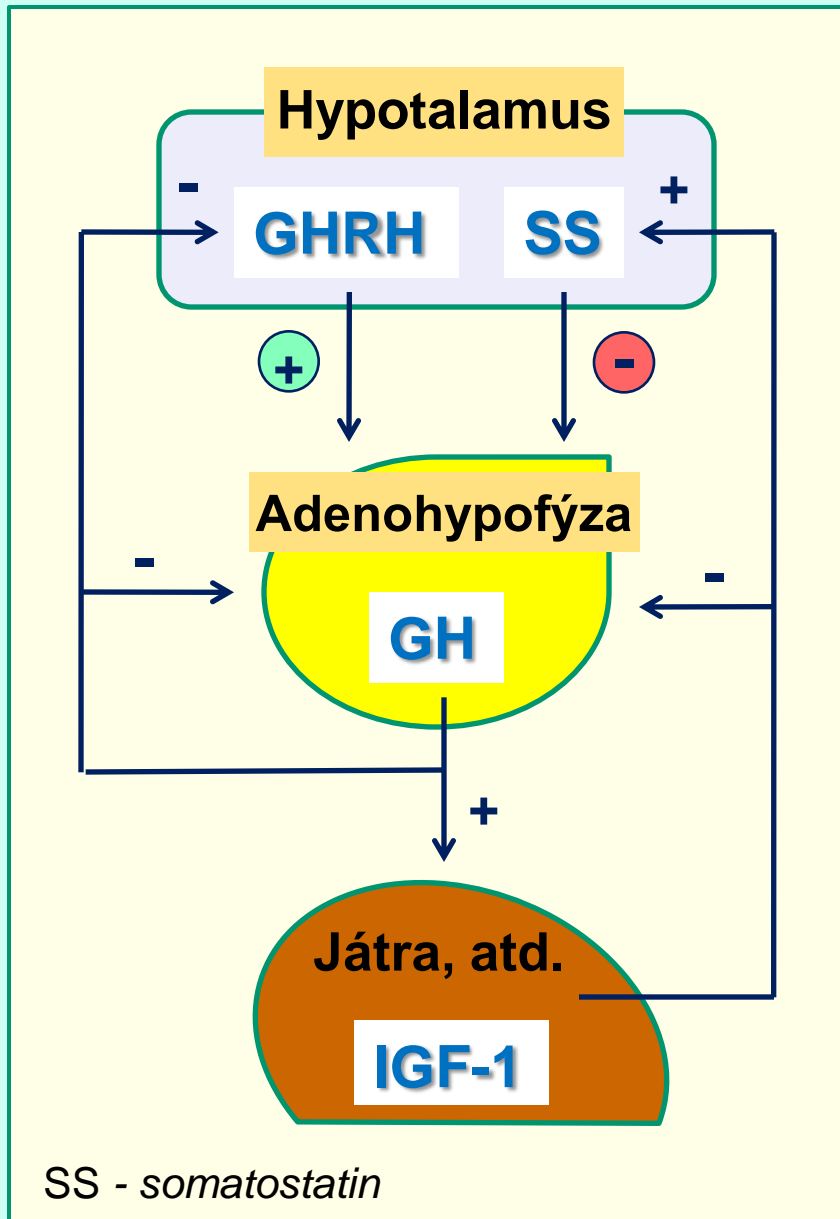
Záznam (PET) aktivity mozku během činnosti v bdělém stavu (plnění úkolu)

Podobný profil aktivity mozku v REM fázi spánku během následující noci

Růstový hormon

Kontrola sekrece GH

- stres, cvičení, výživa, spánek

• GH

- snižuje odběr glukózy a její utilizaci,
- zvyšuje odběr aminokyselin a syntézu proteinů

GH primárně stimuluje sekreci **IGF-1** (Insulin Growth Factor 1) v játrech

IGF-1

stimuluje:

- proliferaci chondrocytů (buňky chrupavky) → růst kostí
- diferenciaci a proliferaci myoblastů
- odběr aminokyselin a proteosyntézu ve svalech a dalších tkáních

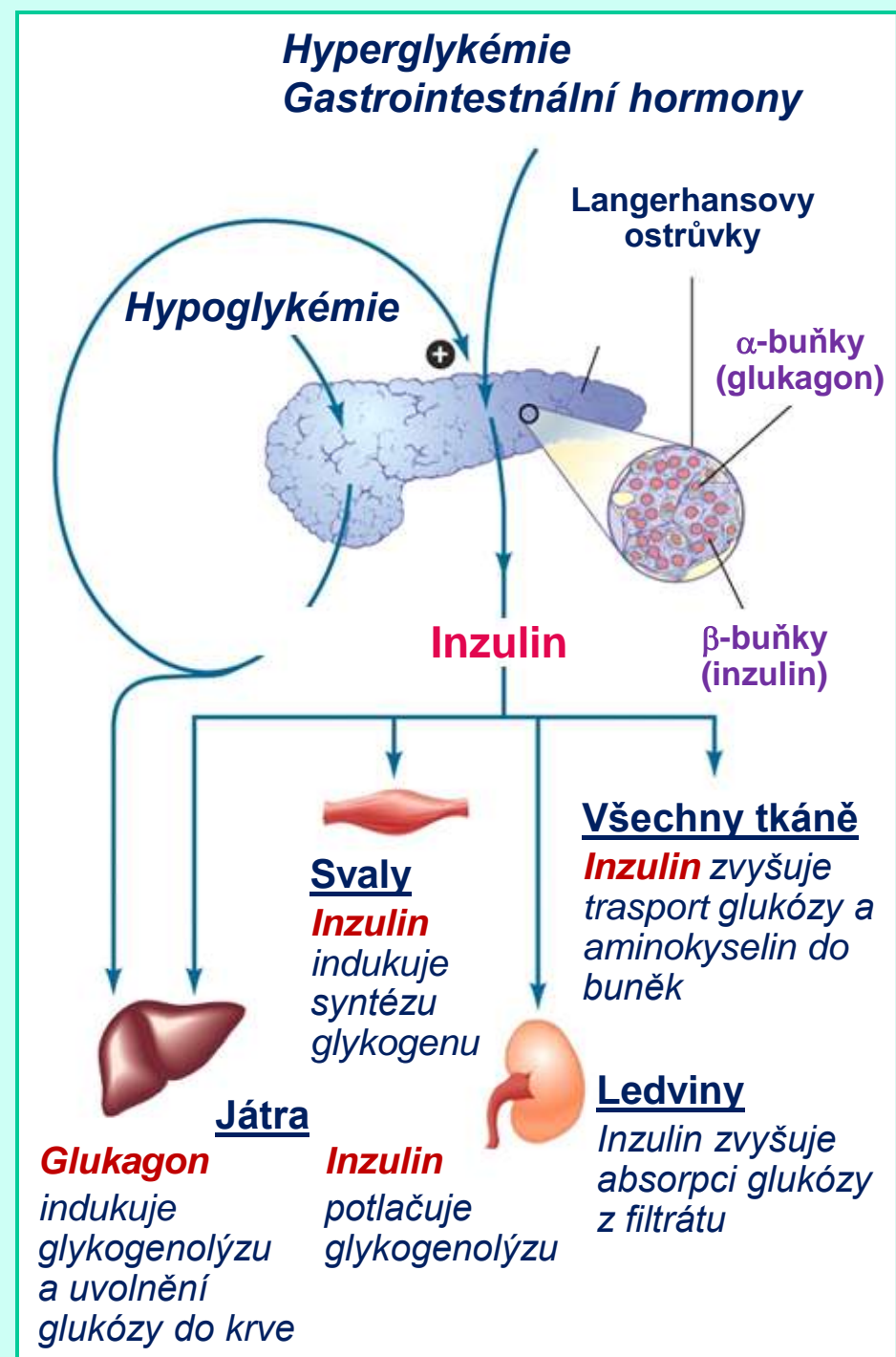
Pankreatická osa

- **Inzulin**

- sekretován β buňkami při hyperglykémii
- zvyšuje odběr glukózy v tkáních

- **Glukagon**

- sekretován α buňkami při hypoglykémii
- glukóza uvolněna z tkání zpět do krve

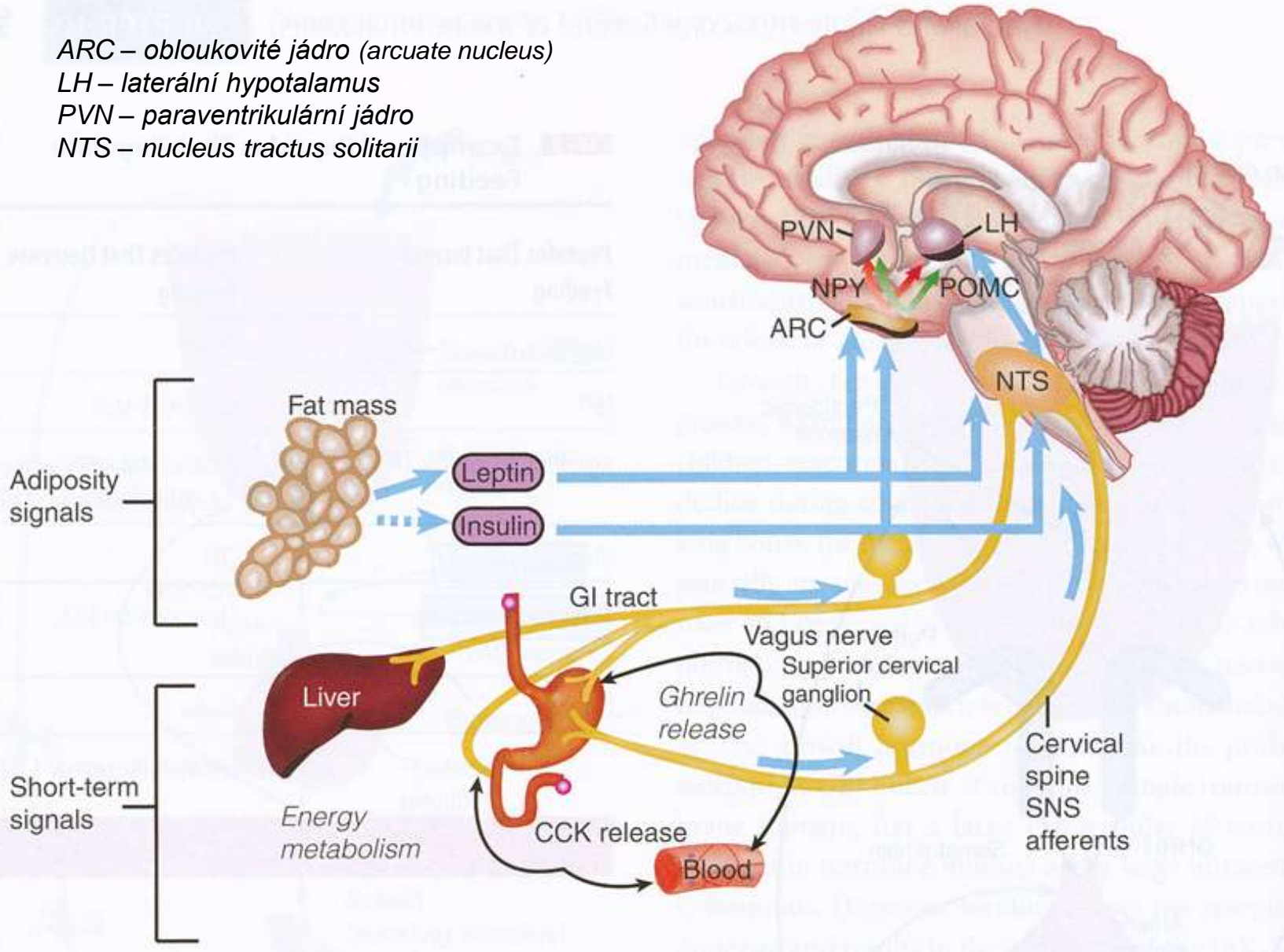
Příjem potravy a energetická rovnováha

ARC – obloukovité jádro (arcuate nucleus)

LH – laterální hypotalamus

PVN – paraventriculární jádro

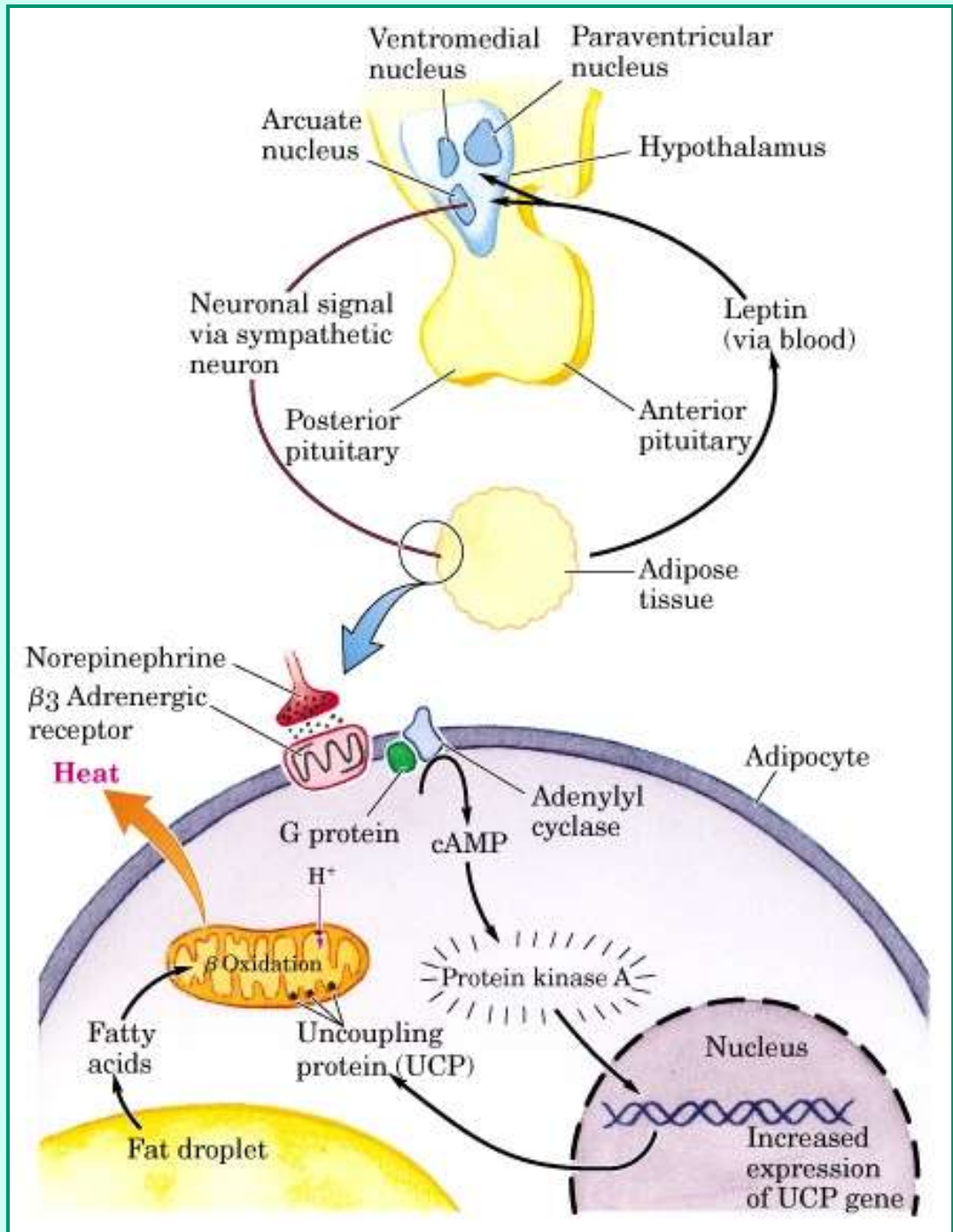
NTS – nucleus tractus solitarii

Příjem potravy

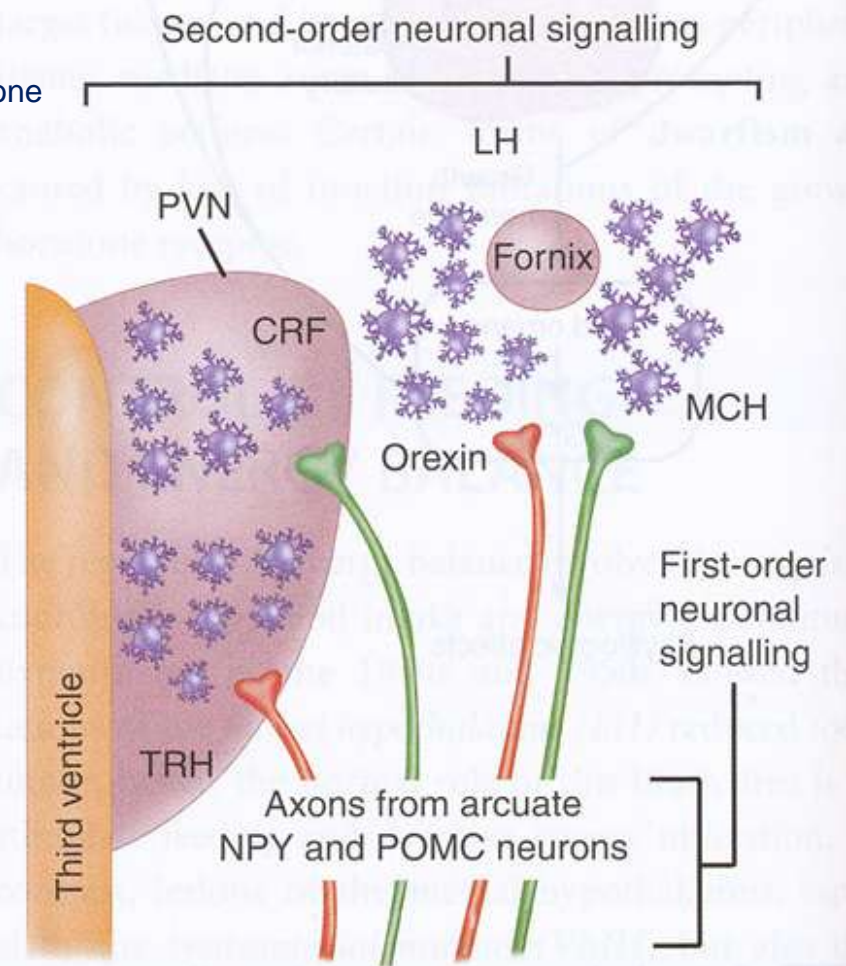
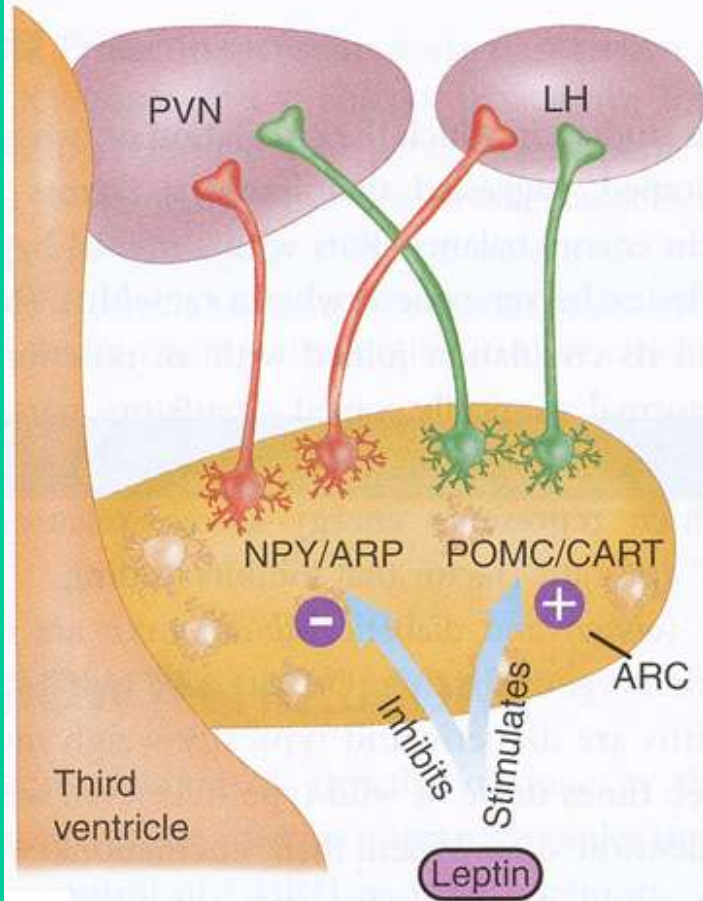
Regulační role hypothalamu:

- Laterální jádro
- *centrum hladu*
- Ventromediální jádro
- *centrum sytosti*

CRF – corticoliberin
TRH – thyreoliberin
MCH – melanin concentrating hormone

POMC (proopiomelanocortin)
CART (cocain and amphetamine-regulated transcript)

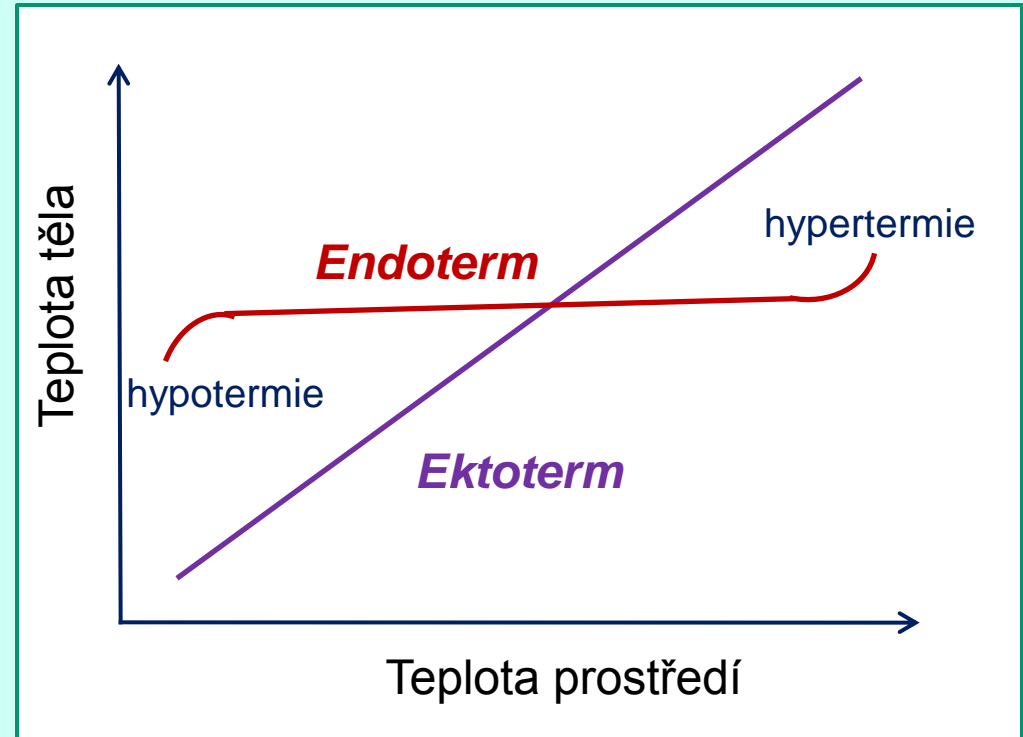
anorexigenní účinky

NPY (neuropeptide Y)
ARP (agouti-related peptide)

orexigenní účinky

Termoregulace

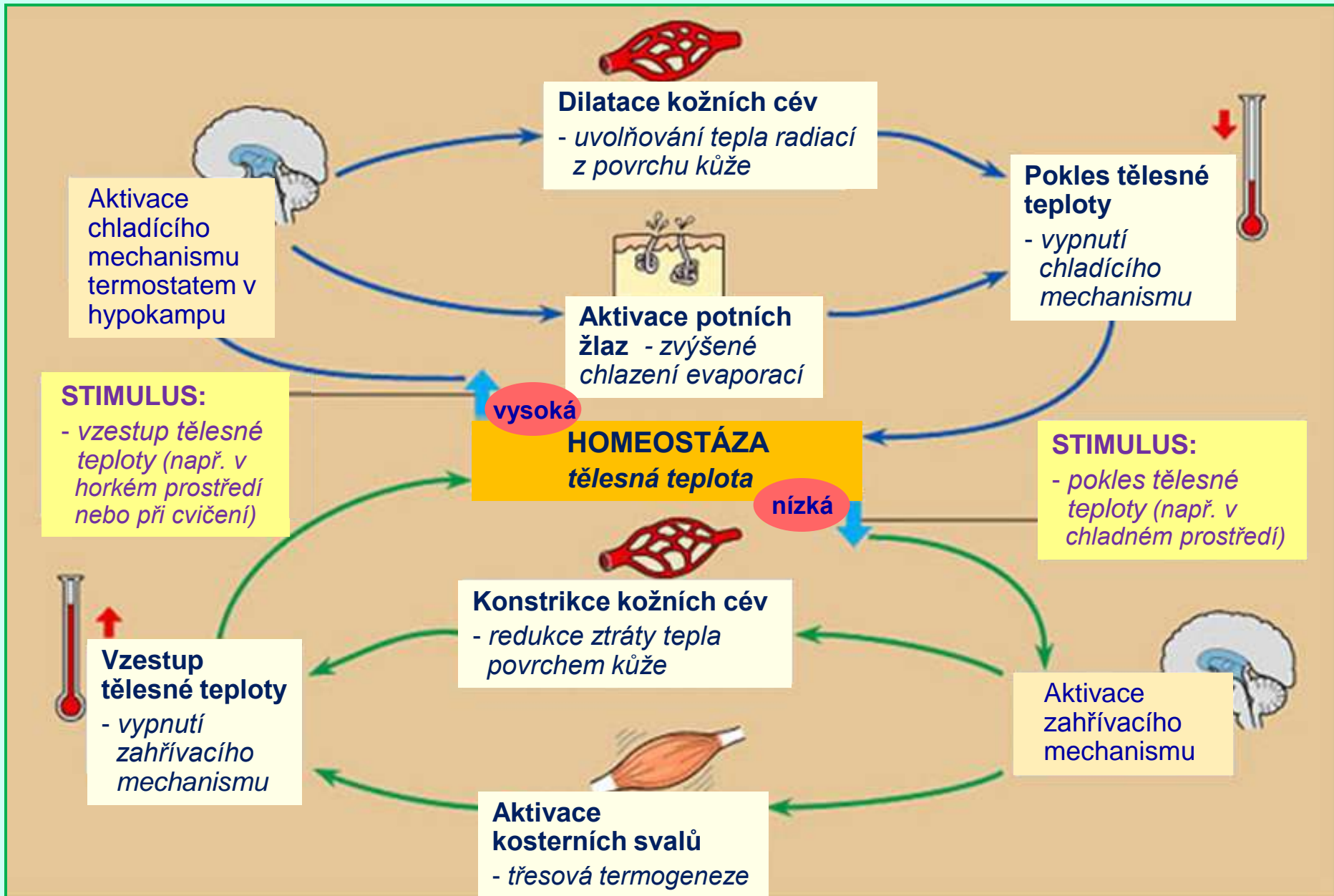
- rovnováha produkce tepla
  - *termogeneze*
  - a disipace tepla
    - *termolýza*

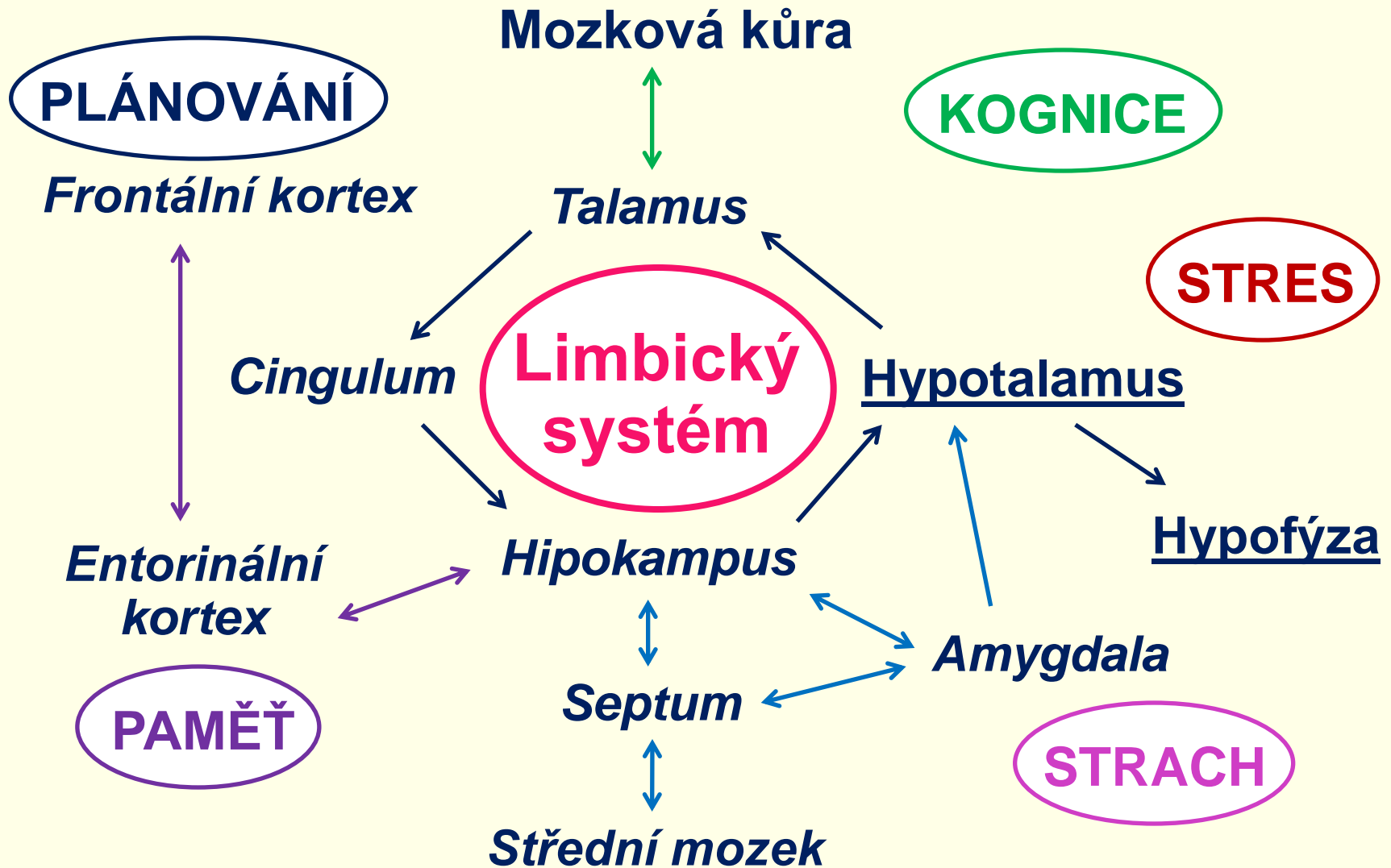
Kontrola produkce a disipace tepla → **hypotalamus**
- *via autonomní nervový systém a endokrinní systém*

- **Produkce tepla závisí na energetickém metabolismu**
  - u člověka – v klidu: ~ 56% vnitřní orgány, ~ 18% svaly a kůže
  - při tělesné námaze: ~ 90% svaly

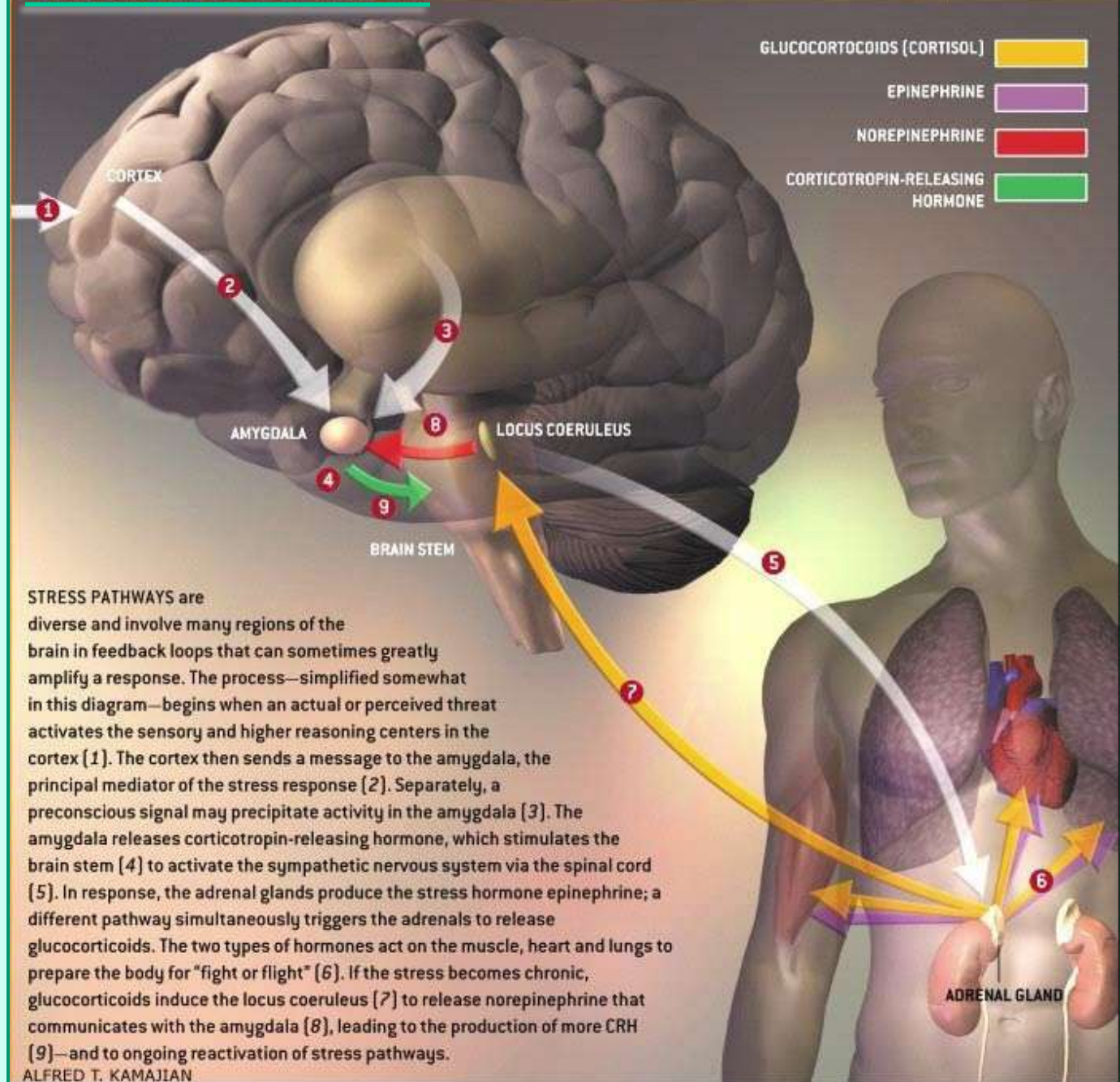
Termoregulace

Neuroendokrinní stresová odpověď

VICIOUS CYCLE OF STRESS

Reakce strachu & Reakce zuřivosti

- Fright
- Fight
- Flight

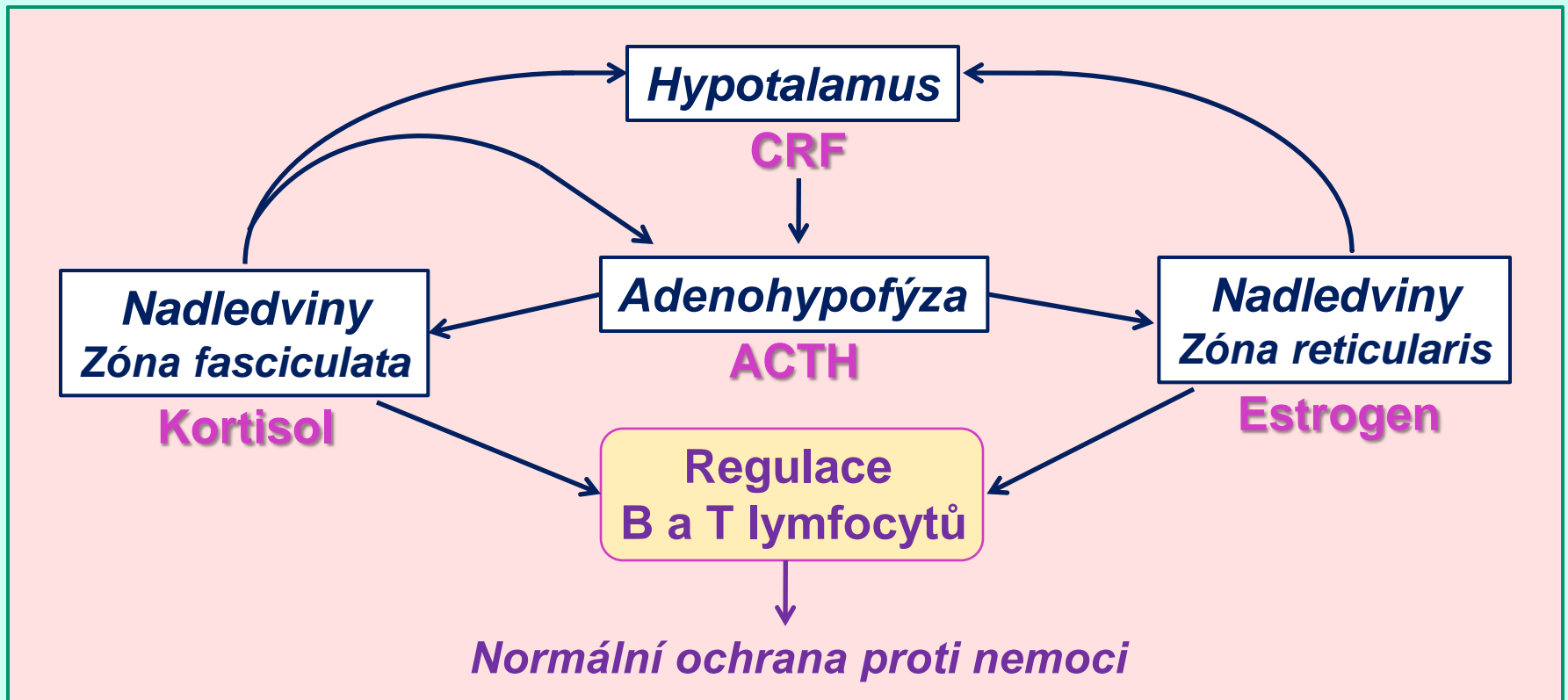
Osa

HPA (*hypotalamus – hypofýza – nadledviny*) a

HPT (*hypotalamus – hypofýza – tyreoidea*)

normalizují

IMUNITNÍ SYSTÉM

Role HPA osy při nemoci

Stress: *infekce, trauma, popáleniny, nemoc, operace*

→ **kortisol** ↑ (vzestup přibližně uměrný závažnosti)

- zaniká denní variace v produkci kortisolu

Stimulace HPA osy → zvýšení hladin cirkulujících cytokinů a dalších faktorů

Nadbytek zánětových cytokinů během sepse:

→ ***systemická nebo tkáňově specifická rezistence ke kortisolu***

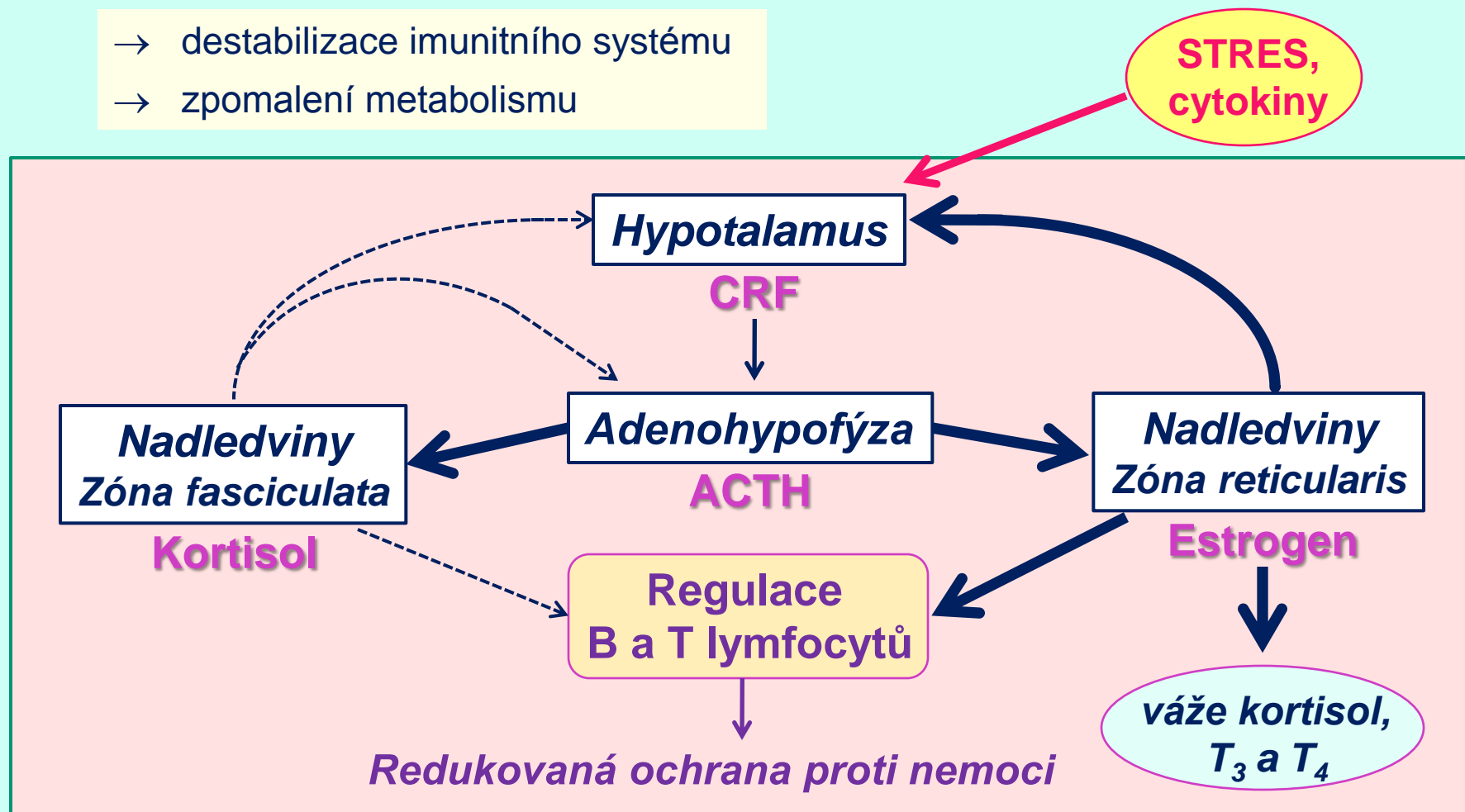
- potřeba zvýšit dávku kortikosteroidů u pacientů vystavených stresu

Deficit/nerovnováha kortisolu

- vyvolá nadprodukcí ACTH
... nadbytek estrogenu
estrogen – váže kortisol, T_3 a T_4

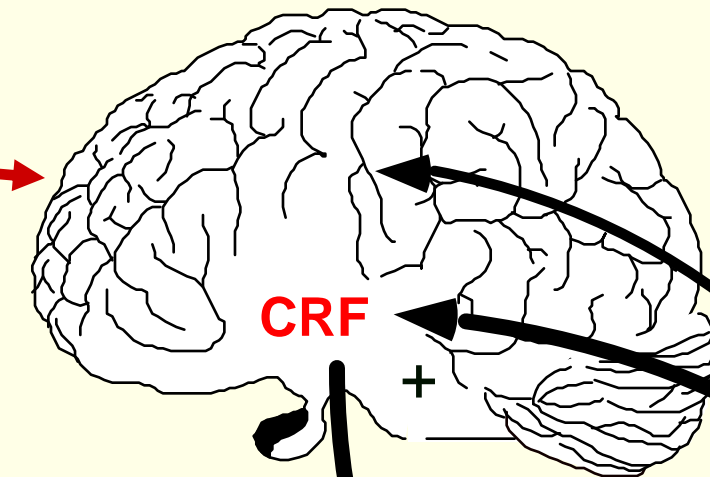
- destabilizace imunitního systému
- zpomalení metabolismu

Terapie – podání fyziol. dávek
hydrokortisonu a tyreoidních hormonů
→ obnovení normální imunitní regulace

STRES

CRF

+

ACTH

+

Nadledviny

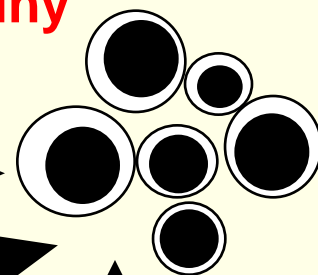
Sympatikus

Katecholaminy

Kortisol

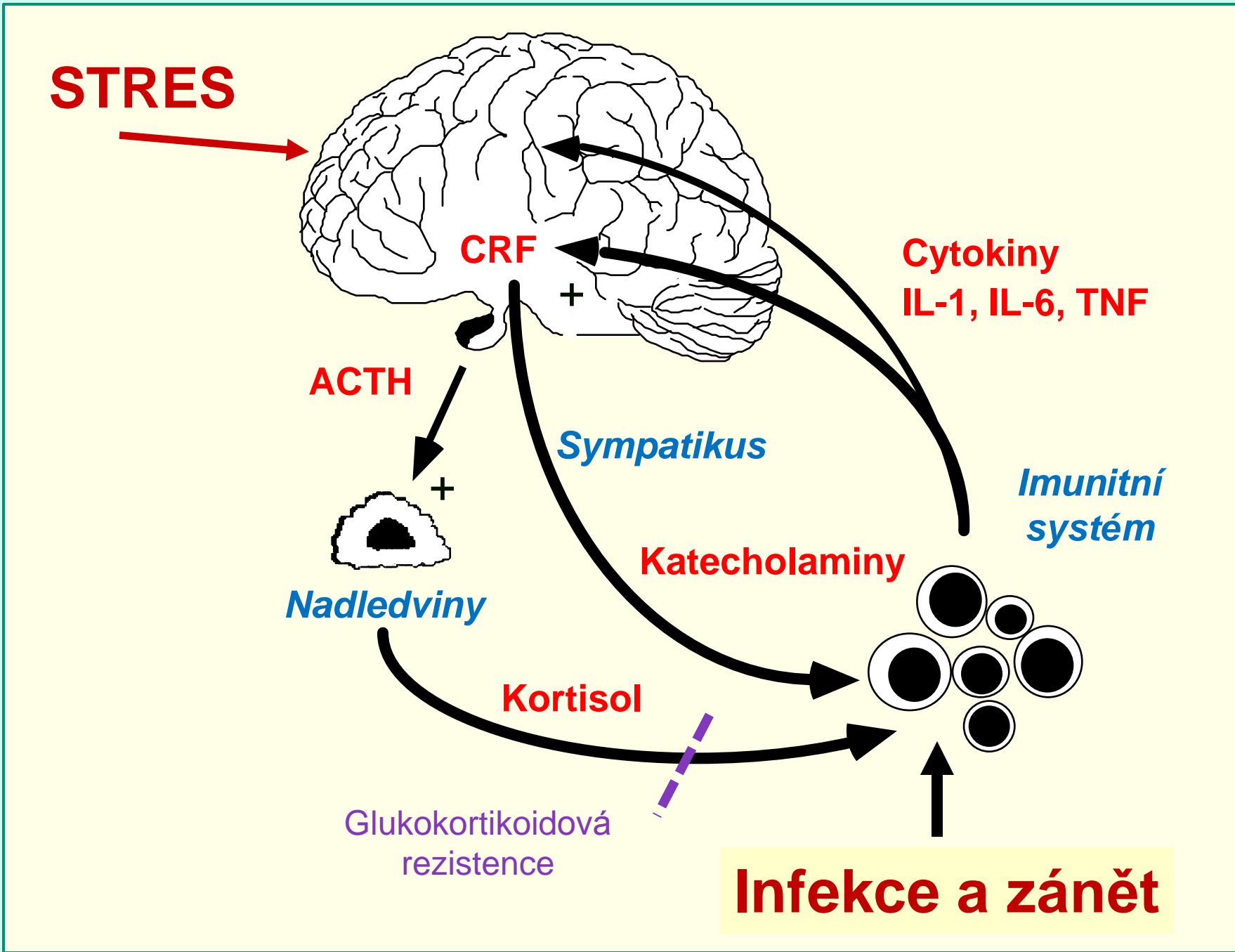
**Cytokiny
IL-1, IL-6, TNF**

**Imunitní
systém**

Glukokortikoidová
rezistence

Infekce a zánět

Horečka

- *abnormálně zvýšená tělesná teplota: přes 37°C*
  - výsledek posunu v nastavení set-pointu termostatu hypotalamu
  - **vlivem prostaglandinů**
(jejich syntéza stimulována působením pyrogenů)
  - ... zvýšení rychlosti metabolismu a svalový třes (... *termogeneze*)
  - zvýšení teploty
  - zimnice – pocit chladu, studená kůže (důsledek vazokonstrikce)

- **Pyrogeny:** *exogenní* – LPS, toxiny (z bakterií)
endogenní – TNF, IL-1 (z fagocytů)

Benefits horečky při infekci a zánětu

- *Usmrcení a inhibice růstu některých mikroorganismů*
- *Lysozomální rozklad a autodestrukce infikovaných buněk – prevence replikace virů*
- *Indukce heat shock proteinů posilujících odpovědi lymfocytů na antigeny mikrobů*
- *Zvýšení pohyblivosti leukocytů, účinku fagocytózy, facilitace imunitní odpovědi (aktivace buněk specifické imunity) a procesu reparace tkání*
- *Zvýšení produkce a zesílení účinku interferonů*

Deprese a imunitní systém

- ♦ *Vzestup proteinů akutní fáze*
- ♦ *Zvýšení markerů buněčné aktivace*
- ♦ *Zvýšené hladiny prozáněťových cytokinů*

Prozáněťové cytokiny indukují chorobné chování

- Únava, vyčerpání
- Ztráta chuti
- Poruchy spánku
- Sociální odtažítost
- Snížené libido
- Skleslá nálada
- Neklid
- Bolesti